

IFJÚSÁGI
MELLÉKLET

Édes Anyanyelvünk

XXV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2003. FEBRUÁR

ÁRA: 100 FORINT

Anyanyelvünk védelmében

Immár 2003-ban járunk, amikortól – akár tetszik bármelyikünknek is, akár nem – alkalmazni kell a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről bő egy évvel ezelőtt alkotott és elfogadott törvény előírásait. Az elfogadását megelőző hónapokban mellette és ellene is elég sokan szóltak vagy írtak, a végeredmény azonban azokat igazolta, akik a jogi szabályozás szükségessége mellett érveltek, ugyanis az Országgyűlés csaknem kétharmados, egészen pontosan 63,4%-os többséggel elfogadta a törvényt. A sajtó már az elfogadás másnapján, 2001. november 28-án ismertette a törvény lényegét. A legjobb összefoglalás a Népszabadságban jelent meg. Emlékeztetőül fel is idézem.

„A Parlament elfogadta a nyelvtörvényt, amelynek célja a magyar nyelv megóvása az idegen hatásoktól. A törvény értelmében 2003 januárjától magyar nyelven is meg kell jeleníteni a gazdasági reklámok szövegét, jelmondatát a magyar nyelven kiadott sajtótermékekben, rádió- és televízió-műsorokban. 2003-tól az üzletek nevét és a kirakataikban lévő, a vásárlók tájékoztatását szolgáló közlemények szövegét is fel kell tüntetni magyar nyelven. Szintén kötelező lesz magyarul megszövegezni a közterületeken, közlekedési eszközökön elhelyezett közleményeket is. A törvény rendelkezései nem érintik a már meghonosodott idegen nyelvű kifejezéseket. Nem vonatkoznak a kisebbségek által használt nyelven közzétett gazdasági reklámok szövegére, üzletek elnevezésére sem, ha az adott településen kisebbségi önkormányzat működik.”

Gondolom, felfigyeltek rá olvasóim: ott volt a szövegben ez is: „2003 januárjától”! Vagyis ettől az időponttól kezdve a törvényben megjelölt eljáró hatóságoknak már kötelességük intézkedni a bárhol e téren tapasztalt jogsértő állapot megszüntetéséről. A gazdasági reklámokat illetően a fogyasztóvédelmi felügyelőségek az ellenőrzés joga. Ha a felügyelőség a törvény előírásait sértő reklámot észlel – vagy értesül ilyenről lakossági bejelentés nyomán –, a gazdasági reklámtevékenységre vonatkozó törvényben meghatározott jogkörében eljárva intézkedik a jogsértő állapot megszüntetéséről. Az üzletfeliratokkal kapcsolatos követelmények érvényesülését az üzlet működési engedélyét kiadó jegyző ellenőrzi – a jegyző ugyanis mostantól kezdve, kereskedelmi hatósági hatáskörében eljárva, az általa engedélyezett üzletek feliratainak a törvény által megállapított nyelvi követelményei betartása felett is őrködik –, a közérdekű közleményeket tartalmazó feliratok ellenőrzésének hatásköre pedig a törvény szerint megoszlik a területi közlekedési felügyelet és a jegyző között, oly módon, hogy az előbbi a közlekedési eszközökön elhelyezett feliratok tekintetében jár el, míg a többi felirat a jegyző hatáskörébe tartozik.

Hogy az észlelt jogsértő állapot megszüntetésének mik az eszközei (többszörösen is kiszabható végrehajtási bírság, elmulasztott kötelezettségnek a kötelezett költségére való elvégeztetése stb.), nem részletezem. A fontos az, hogy megvannak ezek az eszközök. Most már, kedves jegyzők, fogyasztóvédelmi felügyelők és mindazok, akiknek feladatuk a törvényben foglalt követelmények érvényesülésének ellenőrzése, kérem, éljenek is törvény adta jogukkal! S ne felejtsek: a törvény 5. §-ában foglaltaknak megfelelően a Magyar Tudományos Akadémia elnöke még tavaly életre hívta azt a tudományos tanácsadó testületet is, amelyhez, ha valamilyen idegen nyelvű kifejezés meghonosodottsága tekintetében vagy a magyar nyelvű szövegfordítás helyességét illetően bármilyen kétség merül fel önökben, bizalommal fordulhatnak tanácsért, szakvéleményért. A testületet az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének titkárságán keresztül bármikor elérhetik.

Grétsy László

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
Nyelvökológiai
gondolatok

Forgács Róbert:
Mobilmánia

Hegedűs Attila:
Anyanyelvi fórum
az interneten

Minya Károly:
Falvédőfeliratok

Kemény Gábor:
Nyelvi mozaik

Tóthné Vincze Bernadett:
A Tour de France
a magyar sportnyelvben

Fodor István:
Stílustalanság és
udvariatlanság

**Kovácsné Vermes
Stefánia:**
Hogyan közlekedjünk
magyarul?

**És: új szavak, kifejezések,
könyvek, nyelvi játékok,
nyelvész-leletek**

Szövetségi tagjaink, előfizetőink figyelmébe

Többek kérdésére és kérésére válaszolva ezúton jelezzük, hogy 2003-ban sem szövetségünk tagdíja, sem lapunk ára nem változik. Az évi tagdíj továbbra is 900, illetve tanulóknak és nyugdíjasoknak 600 Ft, lapunk példányonkénti ára pedig 100, egész évi előfizetése 500 Ft. Továbbra is kérjük tagjainkat, olvasóinkat, hogy jövedelemadójuk 1%-át nekünk ajánlják fel; jó ügyet szolgálnak vele! **Adószámunk: 19663155-1-43**

Anyanyelvápolók Szövetsége

Működik? Használható!

Érdekes tájékoztatás olvasható a szupermarketek bevásárlókocsi-tároló helyein. Nevezetesen: „A KOCSI 100 FT-OS ÉRMÉVEL MŰKÖDIK!”.

Ez már igen! – gondoltam magamban, amikor először láttam meg ezt a kiírást. Vettem egy százforintos érmét, behelyeztem a megjelölt nyílásba, és vártam. A kocsi meg se mozdult. Megmozdítottam óvatosan, de erre sem történt semmi. Úgy látszik, elromlott, de sebjaj, van még itt jó egynéhány kocsi. Sehol sem jártam sikerrel, egyik kocsi sem működött, azaz nem indult el magától a szupermarket felé, hogy vásárolhassak.

Némi töprengés után rájöttem a rejtély megoldására. Ezek a szupermarketek külföldi tulajdonúak, és lehet, hogy vezetőik nem ismerik még jól a magyar nyelvet. Az ugyanis igaz, hogy a kocsi 100 Ft-os érmével *használható* volt, azaz el lehetett tolni a tárolóhelyről, de nem *működött!* Azaz, nem ment magától.

Ha valamilyen nem biztosak, hogy a helyi nyelven hogyan kell mondani, miért nem kérdezzek meg egy bennszülöttet? Te jó isten, lehet, hogy megkérdeztek egyet?...

Ábrahám Zoltán

TARTALOM

Grétsy László: Anyanyelvünk védelmében	1
Ábrahám Zoltán: Működik? Használható!	2
Balázs Géza: Nyelvökölógiai gondolatok	3
Hegedűs Attila: Anyanyelvi fórum az interneten	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Forgács Róbert: Mobilmánia	6
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Éktelen magyar szavak....	7
Szántó Jenő: Egy nem létező (?) betűről	7
Fodor István: Stílustalanság és udvariatlanság a beszélt nyelvben	8
Kovácsné Vermes Stefánia: Hogyan közlekedjünk magyarul?	8
Minya Károly: Falvédőfeliratok	9
Láng Miklós: Nincs rá magyar szó?	9
Kovács József: „Anyanyelvi szinten”.	10
Holczer József: A szójelentés tréfáiból	10
Tóthné Vincze Bernadett: A Tour de France a magyar sportnyelvben 11	
Adamikné Jászó Anna: A 4. Országos Kossuth Szónokverseny...	12
Komoróczy György: Árkosi tanácskozás a számítógépes nyelvezetről 12	
Az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny döntője (Deme László és Bencédy József beszéde)	13
Rubóczky István: Éltető anyanyelvünk	14
Kugler Nóra: Kis magyar grammatika	14
Grétsy László: Egy új helyesírási szótárról	15
Zimányi Árpád: Mondd és írd! – másodsor	15
D. L. és G. L.: Lőrincze-díj, 2002	16
Tóth Szilárd: Vértes Edit és Schmidt Éva emlékére	16
Új szavak, kifejezések (23.)	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok	17
Az én cégérem	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány hírei és közhasznúsági jelentése	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Ilfűsági melléklet	I–IV.

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27. Telefon: 352–8981

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. A lap a Világhálón is olvasható: http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti: a Magyar Posta Rt. HELIR, a Bp.-i HÍRKER Rt., a Magyar Lapterjesztő Rt., a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizethető bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. HELIR ügyfélszolgálatánál, Bp. VIII., Orczy tér 1. (ir.-szám: 1849), postacím: Magyar Posta HELIR, 1900 Budapest. Ára: 100 Ft. A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk: Hírlap Vevőszolgálat; ingyenes zöldszám: 06 80 444-444. Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvápolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4. Telefon: 355-5590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**, a **József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány**, az **Oktatási Minisztérium**,

a **Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma**, valamint

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 301-4927, 311-5659/156
Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

Nyelvökológiai gondolatok

Egy ideje azon gondolkodom, hogy minden cikkem végére, függetlenül annak tartalmától, ezt kellene írnom: mindennél fontosabb, hogy megőrizzük a természetet, a környezetet, mert ha nem tesszük, akkor az összes többi tevékenységünk is hiábavaló lesz. Rendszeresen túrázom. Az elmúlt másfél évtizedben a magyar táj, különösen a települések környéke, de sokszor még a nagyon távoli környék is személerakóvá vált. Megdöbbentő tapasztalni azt, hogy hová, hol és miféle szemetet, törmeléket szállítanak és raknak le egyesek.

Már 1987-ben leírtam egy cikkem címében: Nyelvi környezetvédelem. Ezért használom a „fenntartható fejlődés” mintájára a „fenntartható nyelv” kifejezést, ezért rokonszenvezek a kultúr- és nyelvökológiai törekvésekkel, s egyre többet beszélek nyelvökológiáról, illetve ökolingvisztikáról.

Meglátásom szerint a 21. században modern ökológiai és nyelvi szemlélet nélkül nem létezhet, nem maradhat fenn az emberiség. A tudományok társadalmi felelőssége is, hogy ezt elmondják az embereknek. Különösen az ökológia és a nyelvtudomány felelősségére hívom föl a figyelmet.

Sebeők János 2002 kora nyarán azt írta, hogy a magyarországi választásokon a környezetvédelem a verbális perifériára került. Azaz: nem volt téma. Ha az ökológusok jóslatai – az esetleges túlzásokat, tévedéseket is leszámítva – csak részben is igazak, elkezdődött a visszaszámlálás. Nem értem, nem tudom, hogy csak néhány évtizeddel is előre látó (magát és gyermekeit a jövőbe beleképzelő) politikus, (köz)hivatalnok, közgazdász, mérnök stb. hogy lehetne meg ökológiai szemlélet, sőt mindennapi ökológiai cselekvés nélkül.

Mivel a 21. század az informatika korszaka, s az információs robbanás, elérés, válogatás, kapcsolattartás mind a nyelv segítségével lehetséges, s várhatóan az informatika forradalmian átrendezi a nyelveket, sőt a nyelveken belüli változatokat, viszonyokat is, aligha gondolhatjuk, hogy modern kommunikációs-nyelvi ismeretek nélkül bárki boldogulhatna. Már ma is többen dolgoznak Európában az informatikában, különféle nyelvi technológiai feladatokat végezve, mint a mezőgazdaságban.

Ennek ellenére a nyelvi felmérések, sőt „jóslatok” nem mindenben adnak okot túlzott derülátásra. Gyakorlati szövegértésben az utolsó harmadban (más felmérés szerint az utolsó negyedben) foglal helyet a magyar lakosság. Tegyük mellé, hogy minden korábbiánál több a lehetőség a nyelvi manipulációra, a tisztességtelen, megtévesztő, sőt egyenesen „gyűlölet-

A Magyar Rádió Édes anyanyelvünk című műsorában 2002. november 17-én elhangzott jegyzet bővített változata.

beszédre”, a kommunikációs-nyelvi zavarok, konfliktusok száma pedig növekszik. Ezeknek egy része a kultúrák közötti megsokasodott érintkezésből fakad, de a belső, az adott anyanyelven belüli kommunikáció zavarai is számottevőek.

Az ökológiai és nyelvi problémák egyéb, globális (gazdasági, politikai, ideológiai) jelenségek következményei. A két terület összekapcsolódására álljon itt néhány példa.

Az emberiség által kipróbált, állandónak hitt értékek kérdőjeleződnek meg. – Fölszámolódik a nyelvi hagyomány.

Hamvas Béla ironikus megfogalmazása szerint a Földön a csönd köre évente 16,5 km-rel szűkül. – A zajnak ökológiai és nyelvi (társadalmi) következményei egyaránt vannak. A zaj nyugtalanságot kelt, a hangzavarban való kommunikálás csak kiabálás lehet.

Gyorsul a fejlődés, a fogyasztás. – Gyorsul a beszédtempó.

Visszaszorulóban a zöld terület. – Ugyanígy tűnnek el a nyelvi színek (kifejezések, stílusok, műfajok, sikeres kommunikációs technikák) is.

Mindent elönt a szemét. – Egyszerűsödik, durvul, rongyolódik a nyelvhasználat.

Folyik a biológiai sokféleség (biodiverzitás) fölszámolódása. – Javában zajlik a kultúrák, nyelvek sokféleségének az eltűnése. Az UNESCO „jóslata” szerint a világnak ma még korlátozottan meglevő kb. háromezer nyelvéből több mint kétezer-nyolcszáz ebben az évszázadban eltűnik.

A világon a fogyasztói egyenkultúra uralkodik el. – Egyetlen világnyelv van kialakulóban.

Ha optimista kedvemben vagyok, természetesen mindegyik állítás mellé tudok ellenérveket is felhozni. De a kritika nélküli optimizmus a felelőtlen ideológiája. A felelősségteljes gondolkodásba beletartozik az előre gondolkodás, sőt a féltés és a cselekvés is.

A legfontosabb feladat pedagógiai: a tudatosság terjesztése. Ebben szerepe lehet az anyagi és információs fogyasztás mammonja elleni filozófiáknak: tudni kell, hogy ha többet birtokolok, bírok, attól nem leszek boldogabb (tájékozottabb), legföljebb mániákusabb. A boldogság és a szabadság éppen a burjánzó vágyak visszametszését jelenti. Ebből következ-

het a (főlöleges, túlzó) fogyasztás tudatos csökkentése. Ugye, már mi is megismerkedtünk az „autómentes” vagy a „fogyasztáscsökkentő” nap fogalmával, programjával. A haladást, az előrejutást célul tűző gyorsasággal szembe kell állítani a tudatos – s jóval nagyobb energiát igénylő – lassítást. Szükséges a visszavonulni, a gondolkodni, az emlékezni tudás, a kipróbált, az emberi agy befogadási sebességéhez jobban illő technológiák (szóbeli társalgás, olvasás, írás, játék – és közte természetesen a nyelvi játék) újra fölfedezése, élménnyé tétele.

A kulcs tehát az oktatás, az ismeretterjesztés. Minden szinten. A bölcsőtől a korporsóig. A környezetvédelmi, a környezettudatos és a nyelvi ismeretterjesztésé. Csak a sokoldalú tudás, műveltség mentheti meg hosszú távon az emberiséget, ez a „fenntartható fejlődés” záloga. A műveltség ugyanis az egyetlen, amelynek gyarapítása nem ösztönöz pazarlásra, hanem éppen ellenkezőleg a természeti, társadalmi, emberi, nyelvi kapcsolatok ápolásához, társadalmi felelősségtudathoz, tudatossághoz, általában: konfliktusmegoldáshoz, konfliktuskerüléshez vezet. A kultúra, a műveltség az embert gazdagabbá és felelősségteljessé teszi. Bizony, létezik a közgazdaságtanban is egy művelődés-gazdaságtannak nevezett tudományág – amely éppen ezeket a kérdéseket veti föl.

Az persze egészen más kérdés, hogy a gazdaság vezérelte világnak öntörvénye folytán szüksége van-e az érzékeny és tudatos emberre. Átléptük-e már azt a határt, hogy a jelenlegi ismereteink szerinti „legjobb” gazdasági-politikai formáció már öntörvényűen és megakadályozhatatlanul befolyásolja a jövőnket, vagy van még esélyünk nekünk, emberi közösségeknek másfajta megfontolásokra? Például kezdve saját környezetünk, lakóhelyünk, utcánk, kultúránk, nyelvünk védelmén...

Ha tudományaink, mindennapi cselekvéseink nem találkoznak az ökológiai és a nyelvi gondolatban, a visszaszámlálás föltartóztatatlanul folytatódik. Ebben az esetben természetesen mindegy, hogy angolul vagy magyarul számolnak.

Balázs Géza

A 25 éves Édes Anyanyelvünk 2003-ban a megszokott áron és helyeken vásárolható meg – ráadásul évi két melléklettel! Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot továbbra is megkapják postán. A belépéshez nyilatkozat és csekk igényelhető az 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4. címen.

Anyanyelvi fórum az interneten

A Jogfogalmi Szakfórum (jak.ppke.hu/forum) a maga teljességében 2002 márciusában indult el. A márciustól november végéig terjedő időszakban a fórum résztvevői több témakörben is aktív nyelvi (vagy a nyelvhasználatot is érintő) vitát folytattak. E vitákban a háttérből az irányító szerepét betöltő nyelvész szándékosan a jelen nyelvi tényeit elfogadó, azokat szinte teljes mértékben vállaló magatartást tanúsított, így kísérte meg előhívni a vita során az ellenvéleményeket.

A jogi fogalomalkotás létjogosultsága témakör *Új fogalmak születése az Európai Unióban* témájában már júniusban felvetődött az új, addig ismeretlen fogalmak magyarországi kezelésének problémája. A vitapartnerek aránylag korán megegyeztek abban, hogy a fogalom jelentésének pontos értése a lényeg, s csak másodlagos a magyarázás. Melyik legyen az a közös nyelv, mely a fogalmakat definiálja? Az angol (mint legelterjedtebb ma használt nyelv) vagy a latin, amelyben egy *vis maior*, egy *ex nunc* mindenütt ugyanazt jelenti? Fontos lenne a szükséges fogalmak pontosítása és közzététele, majd kodifikálása, de abban, hogy ez melyik nyelven történjék, a fórum résztvevői nem tudtak megegyezni, bár valamilyen formában a latin igénybevételét kívánatosnak tartották.

A magyar mint EU-nyelv témakörben több téma is érintett nyelvi vonatkozásokat. A *Közéltetés vagy harmonizáció* téma a címben megjelölt kérdés megvitatására hívta fel a résztvevőket. A pró és kontra elhangzó jogász vélemények mellett tényként íródott le, hogy a jelenleg kapható Magyar értelmező kéziszótár nem is ismeri a *harmonizáció* szót. Ettől a szó még létezik, de viszonylag új volta meggondolásra késztet, esetleg visszatart a használatától. A probléma megoldását a „loony” nevű hozzászóló találta meg, aki elkülöníti a két fogalmat: „Szükség van bizonyos jogharmonizációra, ugyanis egyes területeken szükség van arra, hogy a jog azonos legyen. Máshol viszont megfelelő a közélet, hiszen minden nemzet joga a nemzet temperamentumához igazodik, és a nemzeti sajátosságokat magán hordja.”

Ugyanezen témakör másik témájában (*Lesz-e EU-hivatalosnyelv a magyar?*) is izgalmas beszélgetés zajlott, mely „a kis nyelv sorsa a nagyobb közösségben” gondolattal bővült. S miközben a beszélgetés résztvevői számára nyilvánvalóvá vált, hogy az EU-ba belépve minden tagország nyelve hivatalos nyelvvé válik, amelyet a hivatalos és protokolláris eseményeken megillet a hivatalos használat és elfogadás rangja, ugyanakkor nyitva maradt a kérdés, hogy munkanyelvként használható lesz-e a magyar. S míg a hivatalos kommunikációban a magyart megilleti a jog, hogy használhassák, addig a hétköznapi, közvetlen, tolmácsolást nem igénylő

napi kommunikációban használata bizonytalan. A technikai fejlődés esetleg eljut egykor arra a pontra, amikor mindenki kis fülhallgatóval a fülén az anyanyelvében beszél, és az idegen nyelvű választ is az anyanyelvében kapja a fordítógép közbeiktatásával. A jogilag pontos fogalmak használatát azonban így nem oldhatjuk meg, az EU összes hivatalos iratát szakfordítók hadának kell majd átültetnie az egyes nyelvekre. Ezért jelentős, hogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara 2003 szeptemberétől három nyelvből (angol, francia, olasz) szakfordítói képzést kezd el.

A leginkább szerteágazó nyelvi vita a *Fogalomalkotás és globalizáció* témakör témáiban volt megfigyelhető. Az *Idegen szakkifejezések helyesírása* témában főként az idegen szavak, rövidítések kis- vagy nagybetűs írásának kérdése, a köztöjelhasználat és a még idegenül ható szavak magyar helyesírással való megjelenítésének kívánatos vagy nemkívánatos volta fogalmazódott meg. Felmerült a magyar szavakkal (*világháló, csapat* [team], *terv* [design]) való helyettesítés mint megoldás is.

A *Magyarosítás – beépülés – fordítás* témában a hozzászólók az idegen szók jövevényszóvá válásának menetéről beszélgettek, továbbá arról, mit lehetne tenni az idegen szók hódító benyomulása ellen. A nyelvész a közösségi nyelvhasználat szabályozó, elfogadó, normatív erejére utalt, a hozzászólók a személyes meggyőzés, ráhatás mellett érveltek, hangzatos, jó magyar megfelelőikkel igyekeztek helyettesíteni az idegen elemeket. Kívánságként fogalmazódott meg, hogy a média és az iskola kötelezze el magát a szép és pontos magyar beszéd mellett. Megfogalmazódott az is, hogy a különböző nyelvhasználati színtereken eltérő módon viszonyulunk az idegen elemekhez: míg például a számítógépes újításokat a legtöbb ember elfogadja az adott területen, a személyes kommunikációban sokkal konzervatívabban vagyunk.

Aránylag későn kezdődött (októberben), de aztán annál hevesebbé vált a *Brainstorming, meeting és a többiek* címen indított téma vitája. Elfogadjuk, használjuk-e ezeket, vagy próbáljuk meg mindenáron helyettesíteni őket, akár egy-szavas, akár szerkezetes megoldásokkal? A vita kiszélesedése az EU-soknyelvűség problémáján át ismét az angol szükséges-

ségének kérdését feszegette: meg kell-e mindenkinek tanulnia angolul, hogy ne vesszen el az EU-ban? Megfogalmazódott, hogy az angol közvetítő nyelvként szükséges ugyan, de a fő kérdés ez: „Mit használok magyarokkal való beszélgetés közben a magyar nyelv helyett?”. A nyelvi műveletlenség ugyanis a kulturális műveletlenség lenyomata, s a mai rohanó világ kommunikációja nem mindig az értékesebbet választja, hanem a könnyebben hozzáférhető. Az egyik hozzászóló szerint „az angolt az emberek lustasága tette naggyá” (utalva az angol egyszerűbb grammatikájára). A beszélgetés résztvevői szerint a média által is gerjesztett nyelvi viselkedés részesíti előnyben az idegen szavak nyaklók nélküli használatát. Valójában nem is az idegen elemek behatolása a probléma (a nyelv történetében mindig is jöttek be új szavak), hanem az a gyorsaság, amellyel ezek eluralkodnak.

Hasonló kérdések vetődtek fel a *Nemzetközi tendenciák* témában is, ahol főként az idegen szavak magyar helyesírásának kérdései kerültek előtérbe. Mitől kezdve fogadható el a magyaros kiejtést tükröző változat, mikor helyettesítheti ez a szó eredeti, átadó nyelvi helyesírását. A *Határon túli magyar szoba* témakör *Egymáshoz tartozás* témájában is felvetődött a magyar nyelv helyzete és veszélyeztetettsége a szomszéd államok területén. Fő kérdésként az fogalmazódott meg, hogy hogyan képes az anyaország áthatni a határokon, megállítani a többségi nyelv egyre terjedő befolyását. A mindennapi nyelvhasználatban is megoldásra váró probléma ez, s csak a jéghegy csúcsa például a román Hivatalos Közlöny alacsony színvonalú magyar nyelvű kiadása, melynek hatására az ottani jogi szaknyelv kénytelen átvenni a sokszor mechanikusan lefordított román terminológiát.

A *Szakmai „mindenes”* témakör *Jogi fogalom – hétköznapi szóhasználat* témája a rövidítések, betűszavak jogi szaknyelvi elfogadhatóságának kérdését tűzte először napirendre, majd a beszélgetés kiterjedt a rövidítések alkalmazhatóságának általános kérdésére, a rövidítésalkalmazás európai divatjára is. Megfogalmazódott a kíváncsi a magyar jogi szaknyelv ma még tabunak számító pongyolaságainak egyértelműsítésére, többen viszont óvtak a túlzott belenyúlástól, a még bonyolultabbá tevéstől.

Összefoglalóan úgy értékelhetjük a fórum működésének nyelvi hozadékát, hogy az több területen is (jövevényszók beépülése, elfogadása; helyesírási kérdések; a fogalomalkotás megfelelő nyelvi formái stb.) hozzájárult a jogi szakmai anyanyelvi kultúra fejlesztéséhez, az EU-ba való belépéssel együtt járó problémák újragondolásához.

Hegedűs Attila

www.jak.ppke.hu/forum

NYELVI MOZAIK

(Párhuzamos tévedések – Mennyi pénz 2,7 billiárd forint? – Megbánták, hogy kandidáltak – Ha tízéves, miért nem 10-éves?)

A **Navigátor** című tévéműsorban egy szólás eredetét a kedves, fiatalka műsorvezető Plütarkhosznak tulajdonítja. Igen, így, *ü-vel!* Ejnye-bejnye, mérgeledöm, nem tanult már se görögöt, se latint, nem tudhatja, hogy a *Párhuzamos életrajzok* szerzőjét Plutarkhosznak hívták.

Az igazi meglepetés azonban csak ezután következett: jön a szakértő, egy nyelvész (!), és ő is *Plütarkhosz-t* mond. Ennek már fele se tréfa! Mert az „ő is” minden bizonnyal úgy értendő, hogy először az interjút vették fel, s csak ezután, ennek alapján mondta a műsorvezető a felvételgépbe a maga összekötő szövegét. Vagyis ő csak elhitte és követte, amit a nyelvész szakértőtől hallott.

Tanulság kettő is van: 1. Ne higgyünk el mindent még egy nyelvésznek se! 2. Ha elvétünk egy nevet, élő adásban azonnal javítsuk ki magunkat, rögzített műsor esetén pedig ismételjük meg a kritikus mondatot, és a hibás részt vágassuk ki.

Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben se a nyilatkozó, se a riporter, se a szerkesztő nem vette észre a durva névtévesztést. Ehhez képest szinte szót sem érdemel a kezdő műsorvezető hibája, mondhatni *párhuzamos tévedése*.

Az „ismeretterjesztő magazin-műsor”-nak egyébként alcíme is van: „A tudatlanság ideje lejárt!” Biztos?

A **Magyar Hírlap** tavaly október 21-i számának 13. oldalán „A nap száma” felcím alatt ez a hír vonta magára az olvasók figyelmét: „2,7 billiárd forintnyi környezetvédelmi beruházást tesz szükségesé [...] az EU-csatlakozás.”

Billiárd?? Van-e egyáltalán ilyen számunk (számunk)? A Magyar értelmező kéziszótár szerint nincs. (A *biliárd*, persze, nem jön számításba, mert azt évtizedek óta egy *l*-lel kell írni.)

Először téves analógiára gyanakodtam: ha *millió* – *milliárd*, akkor *billió* – *billiárd*. De mielőtt egy kézlegyintéssel és/vagy mosollyal napirendre tértem volna a dolog fölött, felütöttem a Bakos-szótárt, és abban megtaláltam a *billiárd* címszót, ezzel a jelentéssel: „ezer billió” (szabályosan írva: ezerbillió), számmal kifejezve: 10^{15} . A szótár a *billiárd*-ot német eredetűnek mondja, ezért megnéztem a legújabb kiadású német–magyar nagyszótárt is. Ebben ez áll: *die Billiarde* = trillió. Ez alighanem hibás megfeleltetés, mert a mi számunk ezerszer milliószer milliő (10¹⁵), míg a trillió milliószer milliő (10¹⁸). Ha elvégezzük az ellenpró-

bát, és megnézzük a magyar–német nagyszótár *trillió* címszavát, ott semmiféle *Billiarde*-t nem találunk, csupán ezt: *die Trillion*.

De más bajok is vannak ezzel a 2,7 „billiárd” forinttal! Ha utánaszámolunk, kiderül, hogy Magyarország, amelynek évi GDP-je 15 ezer milliárd (ha tetszik: 15 billió) forint, épp 180 év alatt termelné meg ezt az összeget, feltéve, hogy bruttó hazai termékét teljes egészében környezetvédelemre fordítja, ami persze képtelenség. Ha ez az arány kisebb, mondjuk 10%-os, akkor az EU-követelmények teljesítése röpké 1800 évre rúgna. Ennyi ideig talán mégsem várakoztat bennünket ez a kék lógogós, aranycsillagos Európa!...

Van azonban egy másik aggodalmam is. Az újság az adat forrásaként egyik minisztériumunk közigazgatási államtitkárát jelöli meg. Mire visszük majd az EU-ban, ha egy felelős politikusnak (vagy egy szakújságírónak?) édes mindegy, hogy egy pénzösszeg hány nullára végződik? Elvégre nem mindenki „billiárdos” nálunk sem!

Azt írja a Nemzeti Sport, hogy a 2004-es labdarúgó Európa-bajnokság rendezői, a portugálok „bánják már, hogy *kandidáltak*: szakértők szerint az ország bele fog rokkanni a rendezésbe”. Egy külpolitikai elemzésben pedig „az Európai Unióba *kandidáló* országok”-ról olvashatunk. Kandidálni tehát ma már nemcsak *valamire*, hanem *valamibe* is lehet.

A latin eredetű *kandidál* igének a Bakos-szótár két jelentését ismeri. Az egyikben tárgyaz ez az ige: ’valakit valamire, valamilyen tisztségre jelöl’; a másikban tárgyatlan: ’kandidátusi fokozatot szerez’. Olyanféle használatról, amelyet az idézett sajtónyelvi példákban tapasztalhattunk, még a 2002-ben megjelent második, átdolgozott kiadás sem tud.

A ’jelöl’ → ’jelölve van, jelöltetik’ → ’jelöltként indul’ → ’pályázik’ jelentésfejlődés – az tehát, hogy egy szónak az értelme az ellenkezőjébe csap át – nem példátlan nyelvünkben. Az *ural* korábban ezt jelentette: ’uraként tisztel, urának ismer el’, ma viszont ’uralkodik valami, valaki fölött’. Valami ilyesmi történhetett a *kandidál*-lal is. Az átmenet állapotát igen jól szemlélteti az egyik budapesti főpolgármester-jelöltnek az önkormányzati választási kampány során a rádióban elhangzott kijelentése: „Sokan támogatják *kandidálásomat*.” Ezt így is lehetett volna érteni: ’támogatják jelölésemet, jelöltsé-

gemet’, de a szövegkörnyezet alapján ő inkább ezt akarhatta mondani: ’támogatják azt az elhatározásomat, hogy indulok a választáson, megpályázom a főpolgármesteri tisztséget’.

Gyanakodhatnánk angol hatásra is, hiszen a nemzetközi (sport)diplomáciának az angol a fő közvetítő nyelve, s ez hathatott a magyar közéleti szóhasználatra is. Az angolban nincs ugyan *candidate* ige, de ez a szó főnévként egyaránt jelent jelöltet, pályázót, várományost és vizsgázót. A *candidature* és az inkább az Egyesült Államokban használatos *candidacy* pedig éppúgy jelenthet jelöltséget, mint jelöltként való fellépést. A *kandidál* ige jelentésváltozásának és tárgyatlanná válásának tehát idegen mintái is lehetnek.

Nem *kandidálok* arra a tisztségre, hogy a *valamire*, sőt *valamibe* *kandidál* kifejezés helyességét vagy helytelenségét megítéljem, de valószínűnek tartom, hogy az idegen szavak szótárának következő kiadásában találkozni fogunk ezzel a harmadik és negyedik jelentéssel is. Függetlenül attól, hogy sikerrel *kandidálunk-e* arra, illetve abba, amiről mostanában annyi szó esik.

A múlt év vége felé ezt a reklámjelmondatot (ha így jobban tetszik: szlogent) olvashattuk a plakátokon: *10 éves a mi autónk*.

Nekem erről egy helyesírási szabály jutott eszembe, a 119. pont, amely szerint az egytagú számnévi jelzőt egybe kell írni jelzett szavával, ha az is egytagú: *tízéves*, de ha a számmet nem betűvel, hanem számmal jelöljük, akkor már külön: *10 éves*, pontosan úgy, ahogy a hirdetésben áll. (Ha akár a számnévi jelző, akár jelzett szava több tagból áll, mind a számmal, mind a betűvel írt változatot külön kell írni: *tizenegy éves*, *11 éves*; *tíz hónapos*, *10 hónapos*. Itt tehát nincs eltérés a betűs és a számjegyes megoldás írásmódja között.)

Ha már szabályzatunk ragaszkodik a *tízéves*-nek és típusának egybeírásához, meg kellene fontolni, ne tegyünk-e kötőjelet a számjegy és az utótag közé: *10-éves*. Így meglenne az összhang a számmal és a betűvel írt forma között (*tízéves*, *10-éves*), s ez megkönnyítené a szabály szerinti egybeírás bevezetését is (*10-éves*, *50-éves*, *70-éves* stb.).

Ennek jegyében ezzel zárom cikkemet (egyelőre szabálytalan írásmóddal): *10-éves a mi rovatunk*, a Nyelvi mozaik. De (ön)reklámból legyen is elég ennyi!

Kemény Gábor

Mobilmánia

Gondolatok a mobilkommunikációról

Az ember a legtökéletesebb kommunikációnak mindmáig a közvetlen emberi kommunikációt tartja. Fejlődésünk során újra és újra kísérletezünk azzal, hogy tökéletesítsük kommunikációs technológiánkat, de eddig mindig csak egy-egy korlátot léptünk át.

Az írás térben és időben kitágította a kommunikációt, de csak írott jelekkel érintkezik – hiányzik a beszéd és a metakommunikáció. (A könyvnyomtatás megjelenésével ez is kitágult – lásd ábrák, képek.) A távíró ezeket a nyelvi jeleket időben lerövidítve tudta továbbítani. A rádió a beszéd és az azt kísérő vokalizás szintjét tágitotta ki, de még hiányzik belőle a non-verbális kommunikáció, a gesztusok és a mimika, és hiányzik az interaktivitás is. A televízió látvánnyal is kiegészíti a kommunikációt, de még itt is hiányzik a közvetlen visszacsatolás.

Ezekkel a kommunikációs eszközökkel rendszerint távközlést folytattunk (telekommunikáció), hiszen különben ott van a közvetlen emberi kommunikáció.

A telefon

A telefon feltalálása valódi áttörést jelentett a kommunikációs technológiák sorában, mert képes volt továbbítani a nyelvi jeleket az azokat kísérő vokális elemekkel együtt. (A legközelebb áll a közvetlen emberi kommunikációhoz.)

Feltalálása Alexander Graham Bell nevéhez fűződik. Hosszas kísérletezés után 1876. március 10-én Bell laboratóriumi asszisztense, Thomas Watson dolgozószobájában meghallja az első mondatot a telefonban: „Mr. Watson jöjjön ide, szükségem van Önre!”.

Eleinte rá sem hederítettek a találmányra, de az az évi világiállításon már bemutatották. 1876. október 9-én Boston és Cambridge között távközlés jött létre, 1877. július 9-én pedig megalakult a Bell Telephone Company. Ez a gyors siker új kommunikációtörténelmi korszak kezdetét jelentette, melyet másodlagos szóbeliségnek is neveznek. A találmány a civilizáció elterjesztésére is szolgált, hiszen ahol telefon van, ott valamiféle emberi civilizáció is megjelenik.

A telefon ezenkívül demokratizálja is a távközlést. Az írástudatlan emberek is használhatják, mivel az üzenetet bárki dekódolhatja, továbbíthatja. A diktatúrák éppen azért korlátozták és ellenőrizték a magántelefonok

használatát, mert a telefonhálózat veszélyes lehetett a hatalom számára.

A telefonnak sokáig korlátja volt a kábelkényszer. Ez helyhez kötötte a kommunikációt, költséges volt a felszerelése, a karbantartása, és csökkentette a spontaneitást.

A mobiltelefon

„Elég, hogyha Ön mobil!” – hirdették a vezetékes telefontársaságok, de az ember régi igénye, hogy bárhol, bárkivel elérhessen valakit, illetve hogy őt elérhessék.

Az első rádiótelefonok autókban tűntek fel. Ezek sokszorosára növelték az ember mobilitását, hiszen nem voltak kötve vezetékes telefonhoz, és itt adva volt az energiaforrás is.

Ezután jelentek meg a személyhívók, amelyek üzenetet továbbítottak arról, hogy kit hívjunk vissza telefonon. Ez fokozta a személyi szabadságot, de a helyhez kötöttséget még mindig nem szüntette meg.

A mobiltelefon az 1990-es években terjedt el, amikor az energiaforrást és a készüléket miniaturizálták.

A mobiltelefon kettős hatással van a személyes szabadságra: 1. erősíti, mert nem kell térbeli mozgásunkat korlátozni; 2. gyengíti, mert mindig elérhetők vagyunk, akár akarjuk, akár nem. Jelentősen megnöveli az egyén fölötti társadalmi kontrollt, és új élethelyzeteket teremt.

Egyre erősebb ellentmondás van a mobiltelefon mérete és funkciói között (kijelző, billentyűzet), hiszen csak a használhatóság rovására csökkenthető a mérete – a száj és a fül közötti távolság mindig adott marad. (Bár fülhallgatóval ez is megoldható.)

A mobiltelefon üzenetek továbbítására is szolgál. Ez történhet szóban (telefon), írásban (SMS), képben (MMS). Ezzel a hármas funkcióval tulajdonképpen megteremti a közvetlen emberi kommunikációt, igaz, virtuális térben.

A mobiltelefon fejlődése beláthatatlan: egyre inkább mobil-kommunikátorra válik, amely már a számítógép előnyeit is felhasználja a kommunikációhoz (azonnali adatkérés, információszolgáltatás, csatlakozás az internethez). Egyes kutatók szerint nem hogy csökkenti, leszűkíti az emberi kapcsolattartást, hanem bővíti társadalmi kapcsolatainkat, és a személyes kapcsolatokat is erősíti. (Átlagol-

san 150 fős ismeretségünket és családi-baráti közösségünket is ápolja.)

Mobilozás

A mobilozás térben és időben kitágítja a kommunikációt, egyszersmind azonban behatol a magánéletébe. De az is igaz, hogy a középkorban nyitottabb volt a magánélet, az emberek sokkal szorosabb kapcsolatban álltak egymással, hiszen ekkor még a beszédfunkciónak sokkal nagyobb szerepe volt. A mobiltelefon visszahozhatja ezt a nyitottságot és közvetlenséget. Ezzel szemben beláthatatlan politikai és üzleti manipulációkra ad lehetőséget. A fiatalok befolyásolása óriási veszélyeket rejt magában.

Nyelvi-kommunikációs szempontból is új tendenciák jelennek meg használatával. A költségek miatt felgyorsul a beszédtempó, lerövidülnek az információk.

Az SMS kódrendszere szinte új nyelvet, jelrendszert alakít ki (ékezetek elhagyása, rövidítések, jelek kódolása).

Az írásbeliség szerepe megnő, igényessége viszont csökken. Már a telefonnal kapcsolatban is attól tartottunk, hogy behatol a magánéletünkbe. Ez a mobiltelefonra fokozottan igaz, hiszen bárhol, bárkivel megszólalhat, sőt a

kijelzőn még arról is tudomást szerezhettünk, hogy ki hív. (Az is igaz, hogy kikapcsolhatjuk a készüléket, ekkor viszont alapfunkciójától fosztjuk meg.) A telefonálásra vonatkozó illemszabályok (köszönés, bemutatkozás, „Nem zavarok-e?”) különösen fontosak lennének ebben a kommunikációs formában is. A tapasztalatok ennek ellentmondani látszanak, arról nem is beszélve, hogy magánéletünk immár nyilvánossá vált (ezt mutatja például a tömegközlekedési eszközökön folyó, minden feszélyezettség nélküli csevegés).

A legújabb típusú készülékeken egy kis képernyő már láthatóvá is válik az, akivel beszélünk, s ezzel a kör bezárult, visszajutottunk a közvetlen emberi kommunikációhoz – igaz, virtuális térben.

Napjainkban tehát egy új technikai-kulturális-kommunikációs forradalomnak vagyunk résztvevői. Senki sem vonhatja ki magát ennek pozitív és negatív hatásai alól. Hogy ez a folyamat hová vezet, azt a jövő dönti majd el.

Forgács Róbert

Éktelen magyar szavak és nevek az Albán Nemzeti Könyvtárban

Albánia a statisztikai adatok szerint csodálatos természeti adottságai: égbe nyúló vad hegyei és elragadóan derűs tengerpartja ellenére Európa legszegényebb országa. Lakóinak nagy része elképzelhetetlen nyomorban él. Az egyharmadnyi Magyarország területen összezsúfolt népesség döbbenetesen alacsony színvonalon tengődik. A fertőzés veszélyét jelentő szeméthegekkel borított utcák házaiban hol a villany, hol a víz, de sok esetben mind a kettő hiányzik. Az iskolákat általában nem fűtik, a tanulók és a tanárok is kabátot viselnek telente az osztálytermekben is.

Európa legszegényebb népének nyomoránál csak nemzeti büszkesége, öntudata nagyobb. Európa legrégebbi népétől, az illírektől származtatják magukat.

Az eredetileg keresztény albánok a török megszállás idején áttértek a mohamedán hitre. Véleményük szerint ez a vallási elkülönülés tartotta meg őket a szláv népek tengerében.

Ma kevés a vallását gyakorló mohamedán az albánok között. Az egyszerűség kedvéért istentagadónak vallják magukat, de ennek ellentmond jóindulatú, vendégszerető viselkedésük, békés, meleg családi életük, felvilágosult vallási türelmük.

Magam is tapasztaltam, hogy az albán nyelv nem hasonlít sem a szláv, sem az indoeurópai nyelvekhez. Harminchat jelből álló ábécéjükben nem található meg a magyar hangok jelentős része. Hiányoznak a magyar ékezetes magánhangzók, és két betűvel jelölt mássalhangzóinkat sem ismerik.

Így aztán nehéz dolga lehetett annak az albán könyvtárosnak, aki a magyar nyelv ismerete nélkül készítette el az Albán Nemzeti Könyvtár magyar nyelvű és magyar vonatko-

zású könyveinek leírását az olvasók számára rendszeresített kartonokra.

A magyar nyelvben értelmet megkülönböztető hangváltozatokat, az úgynevezett fonémákat gátlás nélkül keverte egymással. A magánhangzokról rendszerint elhagyta az ékezeteket. Nem különböztette meg a *mer* és a *mér*, az *irt* és az *írt*, a *kor* és a *kör* szavakat. Ugyan minek is tette volna?! Első olvasásra érthetetlennek tűnt a feltehetően a *beszéd*ek helyett alkalmazott *beszedek* kifejezés Kosuth Lajos könyvében.

Nem gondolta a derék könyvtáros, hogy ilyen nagy fejtörést okoz az indokolatlan egybeírás, amikor az arabos hangzású *szalljel* kifejezést alkalmazta *szállj el* helyett.

A magyar szavak elválasztását nem a szótagolás szabályai szerint, hanem meglehetősen önkényesen végezte. Így keletkezett többek között az elválasztáskor a magyarok számára olvashatatlan *ko-nyv, rege-ny*.

Az albán nyelvben nem fordul elő az *sz, zs, ny* hangjelölés. Ezért aztán – talán a jó hangzás kedvéért – előszeretettel választották el a két jelet egymástól. Akadtak sok töprengést okozó esetek egyszerű elírásból is. Ilyen volt például a *Magvedo* a *Magvető* helyett, valamint az *etelrege nye* az *életrege nye* helyett.

A rövidítések teljesen ötletszerűen kerültek a kartonokra. Véltetően amikor elunta már a sok, számára értelmetlen szöveg írását, akkor egyszerűen rövidített rajta. Így jött létre a *Szep.konyv* a *Szépirodalmi Könyvkiadó* nevéből.

A szerzők nevében hajította végre a legnagyobb változtatásokat a címléírás során a könyvtáros. Nyilvánvaló, hogy nem ismerte a magyar nyelvnek azt a finnugor sajátosságát,

hogy személyneveinkben a családnév szerepel az első helyen. A más nyelvekben szokásos írásmódot követve úgy vélhette, hogy az első helyen álló név a szerző keresztnéve, ezért ezt csak rövidítve közölte, és a második helyen álló keresztnévet írta le teljes alakjában, gondosan megfordítva a sorrendet. Így lett Arany Jánosból *Janos, A.*, Mikszáth Kálmánból *Kalman, M.*, Petőfi Sándorból *Sandor, P.* Ezekben az esetekben még könnyen meg lehetett fejteni a szerző kilétét, főként, ha ott állt, hogy *Janos, A.* Toldijáról, *Kalman, M.* Különös házasságáról vagy *Sandor, P.* János vitézéről van szó.

Bonyolította az olvasó dolgát az, hogy Vörösmarty Mihály neve – az ékezetek hiányától eltekintve – számos kartonon szerepelt, de több esetben előfordult bizonyos *Veresmeri*, más cédulákon pedig *Tomorken* elnevezés. Kis fejtörés után el lehetett dönteni, hogy Veresmeri nem valamiféle népies költőnek a neve, hanem az orosz fordításban – a cirill betűs írás sajátosságaként – nem tudták másként visszaadni a Szózat költőjének, *Tomorken* esetében pedig Tömörkény Istvánnak a nevét. A cirill betűs írást a latin betűket használó albánok gyanútlanul írták át ezekre a számunkra meghökkenítő alakokra.

Minden igyekezet ellenére azonban a karton alapján megfejthetetlen maradt *Sandor, T.* kiléte. A jelzett „titkos” szerzőt csakis a könyv megtekintése után lehetne azonosítani.

Ezeket a hibákat, amennyire tudtam, kijavítottam a kartonokon. Nem ártana azonban, ha a későbbiekben a könyvek leírását olyanokkal végeztetnék, akik ismerik a kérdéses nyelvet.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Egy nem létező (?) betűről

Még amikor a *kézirat* szó írógéppel (nem pedig az akkoriban még ritka szövegszerkesztő képernyőjén) teleírt lapot jelentett, hajdani szerkesztői munkám során egy előttem fekvő lapról szemembe ötlött ez a szó, így: *mazohista*. Hát persze, hogy azonnal beírtam a hiányzó *c* betűt.

És most, sok idő múltával, eltűnődöm a fenti mondaton. Bizonys-e – kérdezem –, hogy annak idején helyesírási hibára leltem? Mert ha netán mégsem, akkor az a *c* nem hiányzott. Utóvégre is – nyugtatom magam – helyesírásunk első alapelve, sajátossága, hogy hangjelölő. Mármost kérdés, másképpen ejtjük-e a *h* és a *ch* betűvel jelölt hangot. Szerintem nem, bár tudom, hogy mások felfogása szerint ún. erős „h”-t jelöl a *ch*. Ezek szerint a magyarban kétféle „h” hang létezik? (Mint az oroszban, melyeket a Г, illetve a Х jelöl.)

Erre az utóbbi kérdésre könnyű a válasz. Az erős „h” pártján levőket megkérem, szíveskedjenek akár egyetlen magyar – nem jövevény- – szót tudomásunkra hozni, és legott elálllok kételyemtől. Kár a fáradságot: nem fognak ilyen szót találni.

Máshonnan megközelítve a *ch* ügyét, fellapozom A magyar helyesírás szabályainak 11. kiadását, abban is A betűk című fejezetet. A 7. szabály a) pontja felsorolja a tizenhét egyjegyű (ez szempontunkból nem érdekes) és a nyolc kétjegyű betűt. E sorban elsőként kellene állnia a *ch*-nak – ha volna ilyen magyar betű. De nincs. A szabályzatban azért nincs, mert a beszélt nyelvben sincs. Vagy pedig – amit feltételezni is abszurd volna – a szabályalkotó tudós közönség egyszerűen elfeledkezett róla, és később sem vette észre.

E jegyzet szerény(telen) írója azt bátorodik javasolni a szabályalkotóknak, hogy – nem lévén *ch* betűnk és ennek olvasatául hangunk – a legközelebbi szabályzatban, pontosabban annak szótári részében

a (jelenlegi írásmóddal) *archeológia*, *mazochista*, *mechanikus*, *technika* stb. és a belőlük képzett szavakban hagyja el a – szerintem fölösleges – *c* betűt!

Ha valaki netán megrökönyödik ezt olvasván, hadd emlékeztessem arra, hogy valamikor a húszas években még a *cz* kétjegyű betű szolgált a „c” hang jelölésére, továbbá a *porcelán*, *pavilon*, *sófür*, *büfé* és több más, idegen eredetű szavunkban fél évszázaddal ezelőtt még a kettőzés volt a helyes írásmód a szó közepén. És nemhogy nem dőlt össze a világ, inkább egyszerűsödött az írás és az olvasás (!), minthogy előbb sem hangzott az addig írásban megkettőzött betű hosszú hangként. Ugyane sorsa lenne a *techniká*-nak és a *mechaniká*-nak.

Engedtessek meg ezek után arra is felhívni a figyelmet, hogy amúgy is sok nehéz(kes)ség van ezzel a *ch*-val. Mi magyarok „természetesen” úgy ejtjük, mint a németek. De nyissák ki, kérem, Magay Tamás remek könyvének, az Idegen nevek kiejtési szótárának 484. oldalát. Egykettőre meggyőződhetek róla, hányféle kiejtése van a *ch*-nak, az angoltól a vietnamiig. Ha aztán a 100.-tól a 105.-ig bepillantanak a nevek közé, rábukkannak, hogy a mi „h”-nk a ritka, de annál több nyelvben „k” vagy „cs”, a hivatkozott vietnamiban pedig „ty” az ejtése! Mindezzel csak azt kívánom mondani, hogy a most érvényes *ch*-nak *h*-ra való cserélésével nem távolodunk el valamiféle általános ejtéstől. (Mert ilyen nincs is.)

Szívesen venném, ha írásom figyelmet keltene, és bárkit, tudóst vagy „egyszerű” olvasót hozzászólásra ösztönöznék. Végére gondolataimat nem a saját kinzásomra vagy szórakoztatásomra tártam az olvasók elé. Annyira nem vagyok mazo...? ...chista vagy ...hista.

Szántó Jenő

Stílustalanság és udvariatlanság a beszélt nyelvben

A külföldön élőknek gyakran szembe-tűnik olyasmi hazai tartózkodásuk alatt, amit az itteniek már nem vesznek észre, mert megszokták. Ez vonatkozik az élet sok dolgára, köztük az élőbeszédre is. Ha ezt teszem szóvá, az elburjánzott idegen-ségekkel, főként a legtöbbször helytele-nül írt vagy használt angol szavakkal, cégnevekkel kellene kezdenem, de az nem fér bele e cikk kereteibe, egész kötet-nyit lehetne belőlük összeszedni. Most csak mindennapi beszédstílusunk néhány furcsaságát említem meg.

Kezdem a megszólítással. Az *uram*, *asszonyom* (vagy *hölgyem*), *kisasszony*, *fiatalember* (vagy *fiatalúr*) megszólítások már hallani ugyan, és a külföldön élő jólesően nyugtázza, mint a *Herr*, *Frau*, *Fräulein*, *Monsieur*, *Madame*, *Mademoiselle*, *Mr.*, *Sir*, *Madame* megfelelőit. Ámde – főképp az utcán – a harmincon aluli-ak szájából a bárgyú, tiszteletlen *papa*, *tata*, *fater*, *mutter* kifejezések is hallhatók. De most a *hölgy* szó használatát emelném ki. Megszólításként helyénvaló, akkor is jó, ha egy nőről tisztelettel beszélünk. De a mai stílusban, elsősorban a tömegtájé-koztatókban, visszás jelentésekben élnek vele. A *férfi* párja vagy ellentéte a *nő*. A férfival szemben vagy mellette napjainkban mégsem a *nő* áll, hanem a *hölgy*; reklámokban nem nőknek ajánlanak szépitő-szert, egészségügyi cikket, hanem *höl-gyek*nek. Rendőri jelentésekben *két férfi és egy hölgy sérült meg...* De ez még hagyján. Ujabbban azonban *hölgyek*-nek nevezik majdnem mindig az utcai nőket. Ez a *hölgy*-féle használat a gúnyos, tréfás beszédben volt járatos, valaha ritkábban, ma már szinte kizárólagosan. Így viszont

a tiszteletteljes *hölgy* jelentése összeke-vedik az érzelmileg semleges használattal, vonatkoztatva mind a nőkre általában, mind a kéjnőkre. Talán adjuk meg „a csá-szárnak, ami a császáré”, a *hölgy* marad-jon megtisztelő kifejezés, a kéjnőket, utcalányokat, prostituáltakat (van még több szinonimájuk) pedig nevezzék nevü-kön, s legfeljebb ritkán alkalmazzák rájuk – gúnyosan – a *hölgy* szót.

A híradásokban, rendőri, tűzoltói és más hatósági jelentések visszautaló mon-datában egyre gyakoribb a *férfi*, *nő* vagy *hölgy* megnevezés, tehát pl. *a férfinak si-került megszöknie*, ... *a nőt (hölgyet) könnyebben megsebesítették*, ... *a férfi nem ismerte fel támadóját*. Hogy is mon-dták korábban? *Az illető vagy az illető nő, a megtámadott, a sebesült, a gyanúsított* stb. Mondatba illesztve: *az álarcos rabló elmenekült, az illetőt körözik; a két nő megsérült, őket kórházba szállították; a rendőrséget egy nő hívta fel, de az illető nem mondta meg a nevét*.

Ugyancsak hatóságok jelentéseiben nevezik saját közegeiket *kollégák* (nem *kollégáink*) néven, tehát pl. *a kollégák ki-szálltak a helyszínre, a kollégák egy óra alatt eloltották a tüzet*. Korábban, kevés-bé stílustalannul, ezt mondták: *a rendőrök a helyszínre siettek, a tűzoltók egy óra alatt eloltották a tüzet*. De ha mindenkép-pen megnevezni kívánják embereiket, ak-kor *rendőreink, tűzoltóink, közegeink* len-ne a kevésbé suta megoldás. A *kollégák* a szószólóknak kollégái ugyan, de nem a nagyközönségnek. Így beszél az ORFK különben jól fogalmazó „kommunikációs igazgatója” is. Egyébként öt néhány éve

még szóvivőnek hívták. Ezt mindenki megértette, rövid volt és magyaros. Vajon ki találta ki helyette ezt a nyakatekert, hangzatos, de bugyuta címet? Ugyan mit igazgat a „kommunikációs igazgató”?

Nemcsak nekem tűnik föl, nyelv műve-lőink már szóltak az *úgy gondolom, azt gondolom* kezdetű beszédételteléről. Po-litikusok, vállalatvezetők, sőt tudósok közt is gyakori a riporter kérdésekre adott válaszok bevezetőjeként. Ez a be-szédkezdet lehet a mondanivaló előtti gondolkodási szünet, de leginkább csak divatos modorosság. Ilyen esetekben a szinonimaként használható *az hiszem, úgy vélem, szerintem, valószínű, aligha-nem, feltehető* stb. elő sem fordul. Egyál-talán mi szükség van itt az *úgy* vagy *azt gondolom*-ra? A megkérdezett nézetének kifejtése egyértelmű azzal, hogy az ő véleménye, gondolata, tehát a kifogásolt töltelék csak szószaporítás.

Utoljára hagytam a főként negyven év alatti, kevésbé iskolázott őrző-védők, aj-tónállók, portások, rendőrök, eligazítók udvariatlan, nyers beszédmódját (időseb-ektől is hallani), amikor megszólítás he-lyett csak harmadik személyű igealakokkal válaszolnak: *felmegy az emeletre, ott a 12-es ajtót keresi*. Tehát észükbe sem jut-nak az ilyen fordulatok: *tessek* vagy *szí-veskedjék felmenni, fel tetszik menni, tes-sék felfáradni*. És ha kérdezzük tőlük va-lamit, válaszuk hangneme még kimér-tebb, nyersebb (a hatalom közegeinek stí-lusában). Általános iskolai tanárok, őrző-védő társaságok kiképzői, bankok, hi-vatalok személyzeti vezetői, rendőri elől-járók: Önökhöz szólok!

Fodor István

Hogyan közlekedjünk magyarul?

(Emlékezésül egy kiváló magyartanárra)

Gimnáziumi tanulmányaimat az Andrassy úti egykori Mária Terézia (később Varga Katalin) leánygimnáziumban végeztem az 1930-as években. Mindkét magyartanáromnak – Valkovszky Erzsébetnek és dr. Busák Béláné Rácz Mária dr.-nak – nagyon sokat köszönhet anyanyelvi érzé-kenységem, sőt pályaválasztásom is.

A következőkben Busákné Mica néni máig elevenen ható emlékét idézem fel. Tanárnőnk egy jellegzetes magyar nyelvi ér-dekességre hívta fel annak idején figyel-münket: minthogy a *-val*, *-vel* rag mind a társ-, mind az eszközhatározónak ragja, nem mindegy, hogy melyikkel jelöljük köz-lekedésünk eszközét, mert bizonyos hely-zetekben ugyanaz a szó társhatározó is lehet. A pontosság kedvéért tehát a közle-keedés eszközhatározójának igazán kifejező ragja az *-on*, *-en*, *-ön*, hiszen utazáskor rajta ülünk a kerékpáron, kocsin, lovon,

hajón stb. Mehetnének ugyan *vele* is, de ak-kor nem annyira eszköze, inkább csak tár-sa közlekedésünknek: *vele* együtt, társként mellette lépegetünk, például a kerékpár kormányát fogva mellette sétálunk, vagy útipoggyászként a vonaton velünk együtt közeledik úti célunk felé, vagy autónkkal együtt kelünk át kompon a túlsó partra.

Jól és helyesen tudja ezt a nép nyelve: a népmese boszorkányai seprűn lovagol-nak; seprűvel akkor, ha a kezükben tartják mint fenyítőeszközt; a szegény ember az apostolok szekereén jár, azaz gyalogol; a halottat Szent Mihály lován viszik ki a te-metőbe.

Nagy költőink is hibátlanul tudtak anya-nyelvükön: Arany János: „Az életet már megjártam, ... legföllebb ha omnibuszon”; Radnóti Miklós: „Ki gépen száll fölébe, an-nak térkép e táj”; Ady Endre: „Ne félj ha-jóm, rajtad a Holnap hőse”; Szabó Lőrinc:

Éjszaka a vonaton, Mozdonyon is utaztam,
„... acélparipán lovagolni...”

És Petőfinknek egyik remekében mind-kettőre megvan a bizonyíték (A négyökrös szekér szakaszaiban):

... a társaságnak úri tagjai
szekérre ültek és azon menének ...
... szekereén mentek, de ökröszekereén ...

a refrénben pedig mint társhatározó:

Az országúton végig a szekérrel
a négy ökör lassacsán ballagott.

Ne feledkezzünk meg a boldogtalan juhászról se: Megy a juhász számaron...

Mindenkinek jó utazást kívánok, határa-ikon innen és túl, az indulástól a megér-kezésig – de inkább autón, repülőgépen, Intercityn, mintsem vele, mert így olcsóbb ugyan, de fárasztóbb is lenne!...

Kovácsné Vermes Stefánia

„Ne járjon a férj a konyhába, ne szóljon az asszony dolgába”

Falvédőfeliratok

A felirat közzemlére tett vizuális szöveg. Egy szó, egy hiányos vagy egy teljes mondat, illetve ennél nagyobb szöveg (próza, vers) tekinthető annak. A feliratoknak változatos a megjelenési területük, a leggyakoribbak és legjellemzőbbek a falfeliratok, falfirkák, de léteznek még butellafeliratok, házfeliratok, s az utóbbi időben, sajnos, kezdenek tért hódítani a tárgyfeliratok. Azért „sajnos”, mert ezek a valamilyen használati tárgyon (bögrén, hűsvágódészán stb.) olvasható feliratok általában ordenáré, obszcén, ízléstelenül erotikus tartalmúak. Annál inkább értékesek a falvédőfeliratok, mégpedig nemcsak néprajzi, hanem nyelvi szempontból is. Ezek ma már csak falun, idősök házában, pontosabban konyhájában, nyári konyhájában találhatók meg az (ebédlő)asztal, ritkán a gáztűzhely fölött. Különleges helyet foglalnak el, hiszen a szöveggel együtt a kép is megjelenik, s a kettő együtt alkot egészet.

1991-ben rendeztek időszaki kiállítást Textiles feliratok címmel Nyíregyháza-Sóstón a Múzeumfaluban, ugyanakkor írott forrásként a Magyarországi szöveges falvédők a 19–20. században című kötet is megjelent.

A feliratokat tartalmuk szerint a következőképpen csoportosíthatjuk:

1. Érzelmes, „nótás”, lírai feliratok: *Cica játszik az egerrel, én meg a kedvesemmel; Fáj a szívem nagyon, majd megöl a bánat, Édes kisangyalom, meghalok utánad; Feketeszáru cseresznye, / Rabod lettern, szép menyecske; Maga édes, maga drága, / Álmaimnak netovábbja; Szép a rózsám, nincs hibája, / Libegős a járása.*

2. A feliratok egy része a családi élet értékeit közvetíti. A paraszti, kispolgári életvitel alapvető eszménye a szolid, bensőséges hangulatú család: *Szegények vagyunk, de jól élünk; Egymás sorsát jobban-rosszban két szerető szív megosztja; Az otthont megbecsülöm, a viszályt elkerülöm; Összevesznek – kibékülnek, / Vége az hogy – csókot kérnek.*

3. Nagyon sok felirat tartalmaz közvéleményt az asszony dolgáról. Ezek általában a ház asszonyát éltetik és beszéltetik, a képeken is ők jelennek meg. Ezek a „bölcsekségek” egyben kijelölik a férj és a feleség szerepét a konyhában: *A háztartást kormányozni az asszonynak gondja, / A hozzávaló ezres bankót a férj uram hozza; Ne járjon a férj a konyhába, / Ne szóljon az asszony dolgába.*

Természetesen megjelenik a feleség elvárása is, általában az úrval szemben: *Nékem olyan ember kell, / Ki kocsmába nem jár el, / Jó sok pénzt keressen, / és csak engem szeressen; Az én uram csak a vizet issza, / Nem is sírom a lányágom vissza.* Persze az okos asszonyka tudja, hogy ezért tennie is kell valamit: *Jó ebéd, jó borocska, meglegedett az uracska.* Ide sorolhatók a vendéglátással kapcsolatos, témájukban az étkezéshez és a családhoz kapcsolódó (humoros) aranyigazságok is: *Ha jötök, lesztek, / Ha hoztok, esztek; Akármilyen kedves vendég, / Három napig untig elég.*

4. Végezetül még egy típust kell megemlíteni, a vallásos szentenciákat: *Isten áldása lebegjen e ház felett; Isten áldása szálljon e családra; Áldom az Urat minden időben.*

Összességében elmondhatjuk ezekről a feliratokról, hogy egyszerűségükben és tisztaságukban, időnként naivságukban pontosan fogalmazták meg a mindennapi emberek vágyálmait. Gyakran a közmondásokhoz közelítenek aforisztikus, szentenciózus megfogalmazással, ezt erősítheti a csattanószerű lezárás. Bár a szólásokhoz s egyéb állandósult frazeológiai kapcsolatokhoz képest ezek kevésbé tartalmaznak képi elemet, elvont bölcseiséget. Egyszerűségüket fokozza, hogy könnyen ritmizálhatók, a rövid sorok magyaros, ütemhangsúlyos verselésűek. Ezúttal az sem ítéhető el, hogy helyenként helyesírási hibákat is tartalmaznak, ezek itt a naiv báj fokozói a naiv festők stílusához hasonló kivarrt képekkel együtt. A falvédők – úgy vélem – a közelmúltban ugyanolyan fontos nyelvi és tárgyi emlékek, mint bármelyik eszköz a Múzeumfaluban.

Minya Károly

Nincs rá magyar szó?

Olykor kapok a szakmámtól távol eső területekről is dolgozatokat anyanyelvi lektorálásra. A feladatomban csupán annyi, hogy javítsam ki a helyesírási hibákat, és fűszöljem át a fogalmazást. Munkámban igyekszem az idegen szavakat is kiszűrni, nem mindig sikerrel.

Egy orvosi cikkben természetes a latin elnevezések használata, mégis elgondolkoztam azon, hogy egy diabetesszel foglalkozó tanulmányban mintegy 60 oldalán egyszer sem fordult elő a *cukorbetegség* szó. Ezúttal sikerült kompromisszumot kötni a szerzővel, aki kész volt a két szót felváltva használni – már csak a változatosság kedvéért is.

A következő dolgozat témája is meglehetősen ismeretlen volt számomra, ezért nagyon óvatosan igyekeztem az idegen szavak helyett magyart találni, illetve javasolni. Ezek közül azonban a szerző csak néhányat fogadott el (*informáltság = tájékozottság; tesztelte = elbírálta; konkrét = meghatározott; kommunikáció = érintkezés; pesszimista = borúlátó, optimista = derűlátó*). A többiek elutasítását levelében ezzel indokolta:

„Több helyen, ahol a leírt szó helyett Ön egy szinonimát ajánl, nem javítottam ki. Ennek oka az, hogy a marketing és a piacutatás témakörében elfogadottak. Így érintetlenül hagytam a következő szavakat: *marketingorientált* (számos tanulmány így nevezi a marketinget előtérbe helyező vállalatokat); *hipotézis* (a statisztikában alkalmazott módszer a hipotézisvizsgálat, melynek

előzménye a hipotézisek felállítás); *nyitott kérdés* (piacutatásban használatos szakszó); *klaszter* (klaszteranalízis eredményeként kapott csoportokat jelent, a szó elfogadott a szakirodalomban); *szegmentál* (szegmensek, azaz csoportok képzése, hasonlóan a klaszterhez – szinonimaként is használható); *Elbow-kritérium* (a két szót együtt használják; piacutatási módszer); *piaci trend* (a gazdasági elemzésekben egyre gyakoribb a *trend* szó); *promóciós tevékenység* (eladásösztönzés, szintén használatos); *apparátus* (ezen az szervezeten belül egy projekt megoldására felállt csapatot értek, a *szervezet* szó nem szinonimája); *kritikus sikertényező* (szakmailag elfogadott, jelentése: azon tényezők, amelyek elengedhetetlenek a sikerességhez; ha nem teljesül, jelentős bukással járhat egy projekt); *pozicionálás* (marketing szakszó, jelentése: miként helyezkedik el a termék az emberek fejében, azaz annak hallatán mi jut először eszükbe).”

Hítem szerint a maga szakmájában mindenki lehet „magyarító”, és azt az indoklást, hogy valamely szó a szakmában „használatos”, illetőleg „szakmailag elfogadott”, nem tudom elfogadni.

De fölteszem a kérdést: a fentiek közül legalább néme-lyikre valóban nincs megfelelő értelmű magyar szó?

Láng Miklós

„Anyanyelvi szinten”

Mindig felkapja az ember a fejét akkor, amikor egy-egy sportoló vagy tanulmányúttjáról visszatérő egyetemista azt mondja, hogy az adott ország nyelvét „anyanyelvi szinten” tudja, vagy azon a nyelven „perfekt”. Mindig két-három, esetleg négy év eltelté után hangzanak el ilyen állítások. Néha nem is az ő szájukból, hanem a szülő, az újságíró mond ilyet.

Sokkal bonyolultabb ez a kérdés annál, hogy egy rövid cikkben el lehessen mondani, mekkora tévedésben vannak azok, akik az anyanyelvi szintet összetévesztik azzal a szinttel, amelyiken ők vannak a nyelvtudásban. Aki nyelvtanítással, nyelvtanulással komolyan foglalkozik, megmosolyogja az ilyen embereket, vagy bosszankodik. Mindenki tudja, hogy a felnőttkorban elkezdett nyelvtanulásból szinte sose lesz „perfekt” tudás, hiszen a hangképző szervek egy adott nyelvi kiejtéséhez idomulnak, tehát már a kiejtés sem lesz „anyanyelvi szintű”. Elég ennek bizonyítására az, ha elbeszélgetünk olyan külföldiekkel, akik évek óta nálunk élnek: egy-két mondat után meg lehet állapítani, hogy nem magyarok.

Egy labdarúgó mondta, hogy – három év alatt! – perfektül megtanult portugálul. Egy szülő azt mondta, hogy a lánya anyanyelvi szinten beszél németül és angolul a magyar mellett. A lány tizennyolc éves! Én magam negyven éve tanítok és tanulok idegen nyelvet, kollégáim szintén nyelvtanárok, de még senkitől sem hallottam ilyen magabiztos kijelentéseket, amelyenket még idézhetnék a végtelenségig.

Az anyanyelvi szintet egy másik nyelven a vegyes házasságból származó, a nyelvvvel tudatosan foglalkozó, nagy szorgalmú emberek érhetik el. Nagyon kevés az ilyen. Voltak erdélyi magyar tanítványaim, közülük ketten azonos korúak, de az egyik román óvodában kezdett románul tanulni román környezetben, a másik általános iskolában. Az előbbinek enyhe román (!) akcentusa volt, az utóbbinak nem. Mindketten románul és magyarul érettségiztek, tehát nyilvánvaló, hogy folyékonyan beszélnek románul is. Azt mondják folyékonyan, amit ők akarnak mondani, de sok szakmában nem mernének szinkrontolmácsolást vállalni, mert oda valóban nagyon biztos és pontos nyelvtudás kell. Egy közismert sportolóval kapcsolatban éppen az utóbbi években volt szó nyelvtudásról: a román labdarúgó-válogatott kapitányát (Böloni Lászlót) azzal is támadták, hogy nem tud románul. Böloni Romániában élt harmincéves koráig, ott szerezte összes diplomáját, a róla készült riportfilmben néha a magyar szavakat kereste, mert előtte románokkal beszélt... El lehet képzelni, hogy milyen szinten van egy olyan valaki, aki huszonegy-huszonöt évesen kerül ki külföldre. Hiányzik a gyermeknyelvi, diáknyelvi szóincs. Hogyan tud egy külföldi mesét mondani, népdalt énekelni, érteni a kabaré vicceit? Minden olvasónk fel tudna adni lefordításra ezer olyan szót, száz szólást, közmondást, hungariz-

must a dicsekvőknek, hogy 5%-osnál jobb eredményt nem érnének el. Gondoljunk arra, hogy sok nemzetközi értekezlet után késnek a határozatok, mert a fordítók nyelvi finomságokon vitakoznak. Pedig ők egy kicsit jobban tudnak, mint a két-három bajnoki szezon vagy tanévet kint töltő sportolók, egyetemisták.

Egy-két ötletet adok az ilyen nyelvzséni kipróbálására. Nem akarok olcsó sikert elérni senkivel, de elég lenne – hogy ne menjünk túl magas szintre – bármely általános iskolai tankönyvből három-négy oldalnyi azonnali fordítás hibátlan kiejtéssel, a Falurádió műsorának szinkronfordítása, a Szabad Föld apróhirdetéseinek lefordítása, egy gyógynövényboltban csupán húsz-harminc növénynek a megnevezése. El tudjuk képzelni, hogyan sikerülne mindez héberül, flamandul, görögül vagy bármilyen nyelven. Láthatatlanban mondom azt is, hogy az Izraelben játszó labdarúgók nemigen tudnak héberül írni...

Vannak realitább nyilatkozók is, olyanok, akik azt mondják, hogy sokat értenek, de nem mindent, meg tudják magukat értetni, de ha az edző gyorsan beszél és kiabál, eleinte semmit sem értenek. Egy Belgiumban dolgozó edző mondta, hogy eleinte mindig a lányával ment olyan helyre, ahol komolyabb dolgokról kellett tárgyalni, mert képtelen volt „az iszonyatos holland (flamand) szavakat” jól kiejteni. Ehhez hasonlóan mondott egy riportert, amikor a holland válogatott tagjainak a nevét sorolta: „Meg sem próbálom úgy ejteni, ahogy a holland bemondó, mert kitörök a nyelvem.”

Jegyezzük meg: egy sportoló nem azért megy külföldre, hogy nyelvet tanuljon. Ha családjával együtt van, otthon magyarul beszél, tehát néhány óráig van csupán tisztán idegen nyelvi környezetben. Olvasnia, írnia szinte nem is kell. Hol van még annak a népnek a hagyománya, történelme, irodalma, amit az anyanyelvi szinten beszélőnek ismernie kellene...

Nem az a baj, hogy sokan dobálóznak az anyanyelvi szinttel, a perfektséggel, hanem az, hogy akaratlanul a nyelvtanulás, a nyelvtudás komolyságát, nehézségét is lebecsülik. Elhisszük, hogy a „menj ki néhány évre, és perfekt leszel” tanácsok igazságot fednek. Aki semmilyen nyelvet nem tud, el is hiszi, hiszen hallja, hogy idegen nyelven beszél egy-egy riportert valakivel folyékonyan. A rengeteg hibát, melléfogást az veszi észre, aki tényleg tud! Minden olvasónk tudna példákat sorolni arra, hogy a külföldön való tartózkodásból nem lesz „magától” nyelvtudás, különösen nem „anyanyelvi szintű”. Híres tudósaink, íróink, művészeink közül, akik évtizedeket éltek külföldön, nem sokan mondják azt, hogy úgy tudnak idegen nyelven, mint magyarul! Jó lenne egy kissé több szerénység a sportolóktól, edzőktől, „fille au pair”-ektől és „baby sitter”-ektől is.

Kovács József

A szójelentés tréfáiból

Jól tudjuk: a *körte* a gyümölcsöt is meg az alakra hozzá hasonló izzót is jelenti. Ha ezt látjuk: *vár*, akkor csak a szövegből derül ki, főnév-e vagy épp ige. Az előbbi, vagyis a *körte* többjelentésű, míg a *vár* azonos alakú szó. Akár ilyen, akár amolyan egy-egy szó: joga van ahhoz, hogy szójátékra adjon alkalmat. Márpedig szeretjük a tréfát, a nyelv tálcán kínálgató leleményeit.

Nemzedékek nevelődtek a középiskolai nyelvtankönyvek klasszikus példáján: „Marci paprikás csirkét evett, utána havat hányt.” Az LGT jóvoltából egyszerre két szó többjelentésű mivoltában gyönyörködhetünk: „*Átmentem vizsgákon és tilos helyeken; játszottam lányokon és fúvós hangszereken...*”

Dicsekszik egy idős néni, hogy a férje annak idején „*kivágta a fősó céit*”. A szomszédasszony azonban jól

tudja az igazságot, s a talányos *kivág* igét egy másik (konkrét) bővítménnyel látja el azon nyomban: „*Persze! Ha meg berúgott, akkor az összes ablakot!*”

Lássunk példát az azonosalakúságra is! Elromlott a zár, ki kell cserélni. A nagypapa betervezi, és kéri unokáját, hogy még egyszer szóljon, figyelmeztesse: „*Jó, akkor a héten tartsd számon a lakatot!*”

És végül a talán legsziporkázóbbak egyike – még diákkorunkból... Osztálytársam dobolni kezdett az ábrázológeometria-órán. A tanár megállt a magyarázattal, majd megkérdezte: „*Ne hozzak esetleg rumbatököt is?*” Mire barátunk páratlan ötlettel fordított a dolgon: „*Tanárr úr, inkább tessék hozni tökbe rumot!*”

Holczer József

„Lecsapott a denevérfülű...”

A Tour de France a magyar sportnyelvben

Timár György cikkét olvasva, mely a 2002. áprilisi számban jelent meg, elgondolkodtam. Vajon tényleg ennyire idegenül hangzik sportnyelvünk? A válasz, sajnos, igen.

Nemcsak a visszaidégenítés problémájával kell szembenéznünk a *tréner*, a *drukker*, a *biatlon*, a *dzsúdó* stb. kifejezések újbóli megjelenésével, de az a veszély is fenyeget, hogy az egyre népszerűbb új sportágak szakki-fejezéseit már meg sem próbáljuk magyarítani, idegen elemként kerülnek át nyelvünkbe.

Kétségtelen, hogy az idegen kifejezések jelenléte a leginkább szembetűnő, s talán ezért kevesebb gondot fordítunk egy-egy sportág találó szakkifejezéseire, a nyelvi humor, a képszerűség vizsgálatára.

Novotny Zoltán a következőket jegyzi meg egy a Duna Televízióban elhangzott beszélgetésben: „A sportnyelvnek lényege, hogy a maga módján megfelelően játékos. Van benne fordulatok, adódnak viccek, bizonyos képesség, diákos, csibészes nyelv...” Ha ezeket mind egyetlen sportág példáján kellene megmutatni, azt mondanám, kerékpár, azt mondanám, Tour de France. Az elmúlt néhány évben volt szerencsém figyelemmel kísérni a Tour de France (Francia Kerékpáros Körverseny) közvetítéseit az Eurosport csatornáján. Azt hiszem, a sportesemények közül talán a legnehezebb feladat három héten keresztül napi több órán át közvetíteni a körversenyt. Fennáll a veszély, hogy a közvetítés elszürkül, színtelenedik. A július első harmadától 14.30-tól 18 óráig az Eurosportra kapcsoló néző azonban egészen mást tapasztalt. Azt, hogy a nyelvi humor és a képszerűség a sportnyelvnek éppúgy sajátja, mint a köznyelvnek.

A kerékpárosok szaknyelve ötletes, képszerű, és kihasználja a magyar nyelv adta remek lehetőségeket. A következő néhány példa erre próbál rávilágítani kiemelve néhány gyakran használt szakkifejezést.

Az *összegombolnak* vagy a *begombolt a mezőny* kifejezések azt a haladási formát fejezik ki, amikor a *boly* – ennek a szónak is külön képi kifejezőereje van – zártan, egymás mellé, mögé tömörülve hajt. Ide kívánczik még a *gitt* kifejezés is, amely sűrűn egymás mellett haladást jelent. Pl.: „Kerékpárosszaknyelven szólva: megjött a gitt.”

Saját zsírján megy az a versenyző, aki egyedül – elszakadva a bolytól, segítség nélkül – próbál haladni. Ha ez nem sikerül neki, *megeszi a mezőny*, vagyis utoléri. A mezőnytől elszakadókat találóan *szökevényeknek* nevezik. Ha sikerül tempót diktálniuk, azt mondják, *viszik az időt*, ha elfogy az előnyük, akkor azt, *elfogták a szökevényeket*. Ezzel szemben, ha a mezőnyből *döglött sor* lesz, az annyit jelent, hogy szétszóródtak. A *lánctalpas* egyfajta körforgást jelent, amikor néhány versenyző egymást segítve halad. A sort vezető lemarad, és leghátulra csatlakozik, így a második kerül a sor élére, majd ő is hátramegy. Úgy működik a „gépezet”, mint a harkocsik lánctalpa.

Nagyon találó az angol *feeding zone* kifejezés magyar megfelelője, az *etetőutca* vagy *frissítőszakasz*. Ez olyan kijelölt szakasz, ahol a versenyzők táplálékot és frissítőt vehetnek magukhoz. Ha a kerékpáros a verseny közben nem táplálkozik megfelelően, *eléhezik*.

Az imént felsorolt példák képi kifejezőereje olyan nyelvi humorral párosul, amely színesíti a riporter mondandóját, s ezzel a sportközvetítést is. Álljon itt néhány példa ennek bizonyítására!

Hasonlat az alapja az alábbi példák-nak: „*Nyúlik a mezőny, mint a parasztagyfa*”; „*Szétmorzsolódott a mezőny, mint a fehérkenyér*.” Mindkét hasonlat a mezőnyre vonatkozik, jelentésük is szinte teljesen azonos (a versenyzők eltávolodnak egymástól, szétszóródnak), a képi megformálás mégis különböző.

„*Olano olyan, mint a postagalamb, mindig megérkezik*.” A példa a spanyol versenyző tapasztaltságára utal, arra, hogy lehet rá számítani, mindig célba ér. A következő hasonlat

akár a sportági párhuzamok kategóriájába is kerülhetne, hiszen nem egyedi eset, hogy az adott helyzetet a riporter egy másik sportágból vett kifejezéssel teszi érzékletesebbé: „*Kibontják a vitorlát. Olyan hátszél van, hogy Majtényiektől kölcsönkérhetik a hajójukat*.” Vagyis a hátszélnek köszönhetően egyre gyorsabban halad a mezőny.

A következő két példában a metaforikus kifejezőerő nyilvánul meg: „*A denevérfülű megint lecsapott*”; „*Jön tehát a kalóz*.” Aki nem jártas a kerékpársportban, értetlenül áll a két kifejezés (*denevérfülű*, *kalóz*) előtt, nem tudja azonosítani az egyént és a rá jellemző tulajdonságot. A két kifejezés az olasz kerékpározót, Marco Pantanit jelöli. Az azonosítás alapja a versenyző elálló füle, kalózra emlékeztető kendője és a fél pár karika fülbevaló, melyek összetéveszthetetlené teszik.

A hasonlat és a metafora mellett a szójáték is példázhatja a (sport)nyelv változatosságát, frissítheti a közvetítések vérkeringését. Ime néhány ezekből: „*Túlleszünk a Tour leghosszabb szakaszán, a tort(ó)úrán*”; „*Jön a Telekommandó*.” Ez a kifejezés a TELEKOM (az egyik csapat neve) és a *kommandó* köznévi összerántásával keletkezett. Kifejezi, hogy a csapat erős, egységes és feltartóztathatatlan. Ide tartozik a *Telekom-expressz* kifejezés is. A következő példát az azonos hangalak teszi érdekessé: „*Kellemes nyomott kelmében hajt a KELME-csapat*.” E példában a tulajdonnév és a köznévi cseng össze.

Ha tehát (sport)nyelvünket szeretnénk gazdagítani, ne csak az idegen kifejezések magyarítása jusson eszünkbe, bár tudjuk, napjaink (sport)nyelvművelésének ez a legégetőbb problémája. Remélem, ezzel a néhány példával sikerült rámutatnom arra, hogy a kerékpársport szaknyelvében él a nyelvi plaszticitás. S hogy kik éltek ezekkel a kifejezésekkel, szófordulatokkal? Az Eurosport két sportriportere: Sipos János és ifj. Knézy Jenő.

Tóthné Vincze Bernadett

A 4. Országos Kossuth Szónokverseny és retorikai konferencia

Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke immár negyedszer rendezte meg az országos retorikai konferenciát és szónokversenyt 2002. november 8-án és 9-én az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának dísztermében.

A retorikai konferenciák egymásra épülnek: a tavalyinak a témája a klasszikus retorikai bizonyítás volt, ezt folytatta, illetőleg egészítette ki a mostani téma: „A modern retorikai bizonyítás”. A huszadik század két nagy retorikusáról hangzott el egy-egy előadás: Bencze Lóránt előadásának címe *Stephen Toulmin és a bizonyítás természete* volt, Adamik Tamásé pedig *Chaim Perelman és a gyakorlati érvelés*. Perelman, a belga retorikust a huszadik század Arisztotelészének nevezik. Remélhetőleg ezek a valóban hiánypótló tanulmányok teljes terjedelmükben hamarosan megjelennek. A másik három előadás Kossuthról szólt, s Kossuth hatásának titkait tárta fel: Aczél Petra: *A retorikai bizonyítás Kossuth beszédeiben*; Madarász né Marossy Ágnes: *Egy Kossuth-beszéd elemzése*; Balázs Géza: *Kossuth mint szónok*. A meggyőzésnek két nagy lehetősége van: a logikai és az érzelmi meggyőzés. A tavalyi konferencia a logikai lehetőségeket tárta fel, az ideai gyakorlati érvelés kapcsán a hallgatóság elvárásaira irányította a figyelmet, s ily módon az érzelmi meggyőzés került a középpontba. Jól illeszkedett ehhez a vonulathoz Kossuthnak hatalmas tömegeket megmozgató szónoki tehetsége. Az ideai előadások rövidkeek voltak, a kiadandó kötetben alkalom nyílik majd a téma alaposabb kifejtésére.

A díszterem zsúfolásig megtelt az ötven versenyzővel, kísérőkkel, valamint az érdeklődőkkel. Az idén sokan jöttek a szomszédos országokból is; a részt vevő határon túli várossok a következők voltak: Pozsony, Nyitra, Besztercebánya; Ungvár; Újvidék; Kolozsvár, Nagyenyed, Székelyudvarhely, Kézdivásárhely.

Az ideai kötelező beszéd témáját Kossuth egy 1841-ben a Pesti Hírlapban megjelent cikkének részlete adta: [a hölgyek] „játszva többet tehetnek, mint küzdve mi; ők egy körtáncsal a magyar táncot, egy dalocskával a magyar népdalt, egy beszélgetéssel a magyar nyelvet divattá tehetik. Divat hatalmasabb, mint logika”. A versenyzők maximum 6 percig beszélhettek, s benn lehettek a teremben, hallgathatták egymást. A beszédek magas színvonalúak voltak, s ismét tanúi lehettünk jó néhány átütő erejű produkciónak.

9-én reggel a háromperces rögtönzésekre került sor. A zsűri három csoportra osztotta a versenyzőket, s a következő csoport úgy mehetett el témát választani és készülni,

hogy megközelítőleg egyenlő ideje volt mindenkinek a készülésre. A három választható téma a következő volt: A) csoport: Ravasz a szerelem, aranybéklyóval jár, vagy: Művész helyett sztár?; B) csoport: Hosszú beszéd, rövid kolbász, vagy: Hogy nyomják a valóságshowdert?; C) csoport: Borbarát van, bajbarát nincs, vagy: „Ne írj levelet, küldj sms-t!”

Az eredmények kihirdetésére röviddel 1 óra után került sor. Grétsy László tanár úr, a zsűri elnöke mindenkinek elmondta tanácsait, megjegyzéseit, mégpedig röviden, tanulságosan és kedvesen. A jutalmak értékes könyvek voltak, de mindenki kapott könyvajándékot, a felkészítő tanárok is. Ezúton is köszönetet mondunk a versenyt évek óta nagyvonalúan támogató kiadóknak.

A 4. Országos Kossuth Szónokverseny eredményei: I. Szontagh Pál tanár, Budapest, egyéni induló; II. Száraz László, ELTE Tanárképző Főiskolai Kar; III. Szilágyi Ede, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

Közönségdíj: Dudás Róbert Gyula, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola.

Különdíjak: Gyórfy Kinga, ELTE BTK; Rác Nóra, Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely; Schmiéd Viktória, Comenius Egyetem, Pozsony; Lokodi Zsolt, Bod Péter Tanítóképző Főiskola, Kézdivásárhely; Papp Márton, Benedek Elek Pedagógiai Főiskola, Sopron; Arany Mihály, Evangélikus Gimnázium, Orosháza.

A versenyen jelen volt a Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány képviselőjében Buvári Márta szakfordító, aki a zárt e hang megtartásáért küzd. Azt figyelte, hogy ejtik-e a versenyzők a zárt e hangot, s végül három szónok kiejtésében figyelte meg a zárt e-t. Őket jutalomban részesítette. A zárt e hangot megőrző versenyzők a következők: Nagy Kornélia, Újvidéki Egyetem, BTK; Haraly Boldizsár, Bod Péter Tanítóképző Főiskola, Kézdivásárhely; Lokodi Zsolt, Bod Péter Tanítóképző Főiskola, Kézdivásárhely.

Örültünk, hogy sok intézményből, az ország minden részéről jöttek versenyzők, s külön örültünk a 14 határon túli versenyzőnek. Őket mindig nagy élmény hallgatni. Két gimnazista résztvevőnk is volt, a Bonyhádon megrendezett Ordass Lajos Középiskolai Szónokverseny nyertesei, s nyereségük része volt a budapesti versenyre való meghívás.

A beszédeket elemzésekkel, valamint a versenyt megelőző konferencia anyagát egy kötetben közzétesszük. Az 5. verseny 2003. november 7-én és 8-án lesz.

Adamikné Jászó Anna

Árkosi tanácskozás a számítógépes nyelvezetről

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének (AESZ) szervezésében az elmúlt év novemberének végén *Informatizált világ és anyanyelv* címmel szakmai tanácskozást tartottak a Kovászna megyei Árkoson. A jobbra magyar szakos tanárokból álló hallgatóság Erdélyben újdonság számba menő eszme-futtatásokból szerezhettek friss információkat a számítógépről, nyelvezetéről és annak magyartásáról. A *Péntek János* kolozsvári tanszékvezető egyetemi tanár, AESZ-elnök által vezetett értekezleten jeles anyaországi és erdélyi szakemberek tartottak érdekesítő előadásokat. *Prószéky Gábor* budapesti professzor számítógépes nyelvezetről szóló előadásában szó volt egyebek mellett a *nyelvtchnológiáról*, arról a folyamatról, melynek során a nyelv „belebújik a számítógépbe”, az embert gondolkodásra készíti, például azért, mert a gépnek a szöveg a fontos, nem a beszéd. Ez az élőnyelvben épp fordítva van. A számítógépes nyelvészetben a szöveg-előállítás a fontos, s mindez – gép ide, gép oda – felvet mondatnani, szótani, jelentéstani és más kérdéseket, nem utolsósorban pedig helyesírási gondokat is. *Prószéky* professzor megnyugtatta a hallgatóságot: nem kell félni a számítógéptől, mert nem fogja megölni a Gutenberg-hagyatékot, nem fog megsemmisülni a Gutenberg-galaxis, ugyanis ezután is könyvet viszünk este az ágyba, nem számítógépet. A nyelvtchnológia művelése, fejlesztése is jól áll Magyarországon: hosszabb távon a magyar nyelv képes lesz megbirkózni a számítástechnikában most még tapasztalható angol dominanciával.

Ehhez a témakörhöz kapcsolódott négy előadás. *Szilágyi N. Sándor* egyetemi tanár mint a számítógépes nyelvezet használója saját tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal. Beszélt a szövegminőségről, nyelvhelyességi, helyesírási kérdésekről, magyar nyelvű programokról, megjegyezve, hogy nincs még kialakult egységes magyar számítógépes terminológia. Ezt a gondolatot vitte tovább előadásában *Benő Attila* adjunktus, *Demeter Éva* és *Sárosi Krisztina* doktorandusz. Megemlítettek néhány jól sikerült és elterjedt kifejezést, amilyen például az *egér*, *kukac*, *világháló*, *vírus*, *vilámposta* (e-mail), viszont meglátásuk szerint gond van olykor a toldalékolással (mert például csak *internetezni* lehet, *világhálózni* nem!), valamint a csak körülírással helyettesíthető angol szavak magyar megfelelőivel, mint-hogy azok – stílusbeli összeférhetetlenségük miatt – nem kerülhetnek be a természetes nyelvhasználatba (főként a beszédbe).

Péntek János összegezése szerint nemcsak technikai újításnak vagyunk tanúi, hanem egy küszöbön álló nyelvújításnak is. Olyan folyamatról van szó, amely hosszabb távon sikeresen megvalósulhat – mondta az AESZ elnöke.

Komoróczy György

„Ha híven szólok, szépen szólok”

Az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny 30. országos döntője (Sátoraljaújhely, 2002. október 18–20.)

Részlet Deme László megnyitóbeszédéből

Immár harmincadik alkalommal gyűltünk össze Sátoraljaújhelyen – helyileg szólva: Újhelyben –, Kazinczy és Kossuth városában, hogy országos döntőn mérjük fel: hogyan fejlődik évről évre ifjúságunknak ez az egyre emelkedő igény- és teljesítményszint alapján kiválasztódott rétege a közéletre való előkészület tekintetében.

Nagy feladatot vállalt három évtizeddel ezelőtt ennek az akkor majd-hogynem „leírt” határszéli városkának a vezetősége és gimnáziuma, amikor elhatározta, hogy a maga erejéből belevág egy országos versengés kezdeményezésébe, szervezésébe, lebonyolításába. De meg-érezte: a grammatikai ismeretekről való számadást elváró országos középiskolai tanulmányi versenyek, majd a kész szövegek értő és értető tolmácsolását kívánó Kazinczy-verseny mellett hiányzik, de nagyon is szükséges az a harmadik, amelyik az aktív, az alkotó nyelvhasználati készség próbáját jelenti. Így indította meg, majd rendszeresítette az Édes anyanyelvünk elnevezésű új versenyformát.

Nem volt könnyű út. A nemes szándék mögött sem alapítvány, sem országos hatóság nem állt; s az erkölcsi támogatás jóval könnyebben volt megszerezhető, mint az anyagi. A győri gimnázium s a köréje csoportosult szakemberekből álló testvérmozgalomként fogadta a bontakozó újat, megosztva vele minden addigi tapasztalatát. A város, a környék, a megye, és az ügy köré csoportosult vállalati és egyéni támogatók évről évre előteremtették a szükséges – nem is csekély – anyagi fedezetet.

És ma, az írásbeli feladatok megoldásával, megkezdődött a harmincadik döntő. Annak a jól sikerült pályázatnak a tanúsága – és tanulsága – szerint, amelynek anyagát kollégáink ma délelőtt kézbe vehették és szerkesztője, Kovács Dániel avatott bemutatásában meg is ismerhették, az Édes anyanyelvünk versenysorozat harminc esztendeje nem maradt nyomtalan sem anyanyelvi kultúránk történetében, sem a benne tevékeny részt vállaló pedagógusok anyanyelvi nevelő munkájának hatékonyabbá fejlődésében; de még az ügyével csak rövidebb időre érintkezésbe került versenyzők személyiségének alakulásában sem.

Mert a ma írásban, holnap pedig élőszóban lezajló tanúságtétel ismeretek és képességgé fejlesztett készségek mozgósításával teszi igazolhatóvá azt a gondolatot, amely szerint megnyilatkozásunk helyessége és hatásossága a tartalom és a forma összhangjának függvényében áll; s ebben van most következő műsorunk címének igazsága: „Ha híven szólok, szépen szólok”. De a kettőnek kényes az egyensúlya, s azt meg kell tartani! Az igazságot ki kell mondani. De az nem lehet csak a magunk igazsága: a szubjektív igazság olykor messze áll az objektívól. S még ha ezt közelítjük is: annak nemcsak tartalma van, hanem megfelelő formájának is lennie kell. A tartalom az igazság stratégiája, a forma a taktikája: a kettő csak összeilleszkedő együttesében hatékony. Egybevágásuk teszi a beszédet ügyünknek méltó eszközévé. Széttartásuk viszont mindig veszélyes! Lompos, zavaros – vagy néha épp hogy túlciszított – formában a legigazabb tartalom is hatástalan lehet; a meggyőző forma viszont demagógiává süllyed igaz tartalom híján.

Zárásul ide kívánkozik néhány név. A már megnevezett Kazinczy Ferenc, akinek élete és tevékenysége nem irodalomtörténeti adat, hanem nyelv- és nemzet történeti fordulópont, hiszen neki köszönhető, hogy amikor választanunk kellett a visszafelé mutató latin és az idegenbe vezető német műveltségi nyelv között, a lehetetlennek látszót választotta-választatta: anyanyelvünk európaivá tételét. Azután Kodály Zoltán, aki az írott nyelvhasználat művelésén túl a hangzó beszéd kiművelésének szükségére terelte a figyelmet. Majd Lőrincze Lajos, akinek nevével, hangjával, stílusával együtt egy ország érdekklődése kelt fel az anyanyelv finomságai iránt. És Péchy Blanka, akinek révén a beszéd-művelés ügye a tudomány berkeiből kilépett a tömegmozgás minden napjaiba. És a száz éve született Illyés Gyula, aki vagy hatvan évvel ezelőtt Kosztolányi nyelvápoló munkáit szedte kötetbe, s egy most megjelent kötetnyit írt maga is, folytatójaként. És Z. Szabó László, aki szóban, írásban, szervezésben mindenütt ott volt az utóbbi négy évtizedben, ahol az anyanyelvű kultúra ügyén lendíteni kellett. – A fiataloknak ezek talán csak nevek. De ismertessük meg őket velük; legyenek számukra alkotó elmék: elődök és követendő példák. Mert itt vannak közöttünk, bennünk. Halhatatlan halottaink. Akik a nyomukba lépnek, jó ügyet szolgálnak: megmaradásukat.

Ennyit most, előremutató visszatekintésül; nekiindulásul a következő harminc esztendőnek.

Bencédy József zárszava

Itt állván a Kazinczy-mauzóleum előtt, eltölthet mindnyájunkat, elsősorban a versenyzőket a jól végzett munka öröme, az izgalmas utáni megnyugvás. Most a tanulás és a sok gyakorlás után, ezek birtokában hadd hívjam fel a figyelmüket néhány összefüggésre!

Gondolják meg, mit adott e táj a hazának, mit visznek magukkal e három nap révén – történelemből, irodalomból, magyarságból. Itt táborozott először Árpád honfoglaló népe, innen indult Thököly, Rákóczi, Kossuth a szabadság zászlóival, s micsoda harcokra. Itt élt, dolgozott, szervezett Kazinczy, akinek legfőbb törekvése az volt, hogy nyelvünket, gondolkodásunkat a haladottabb eszmékhez, a felvilágosodás gondolatvilágához közelítse.

A versenyre készülve bizonyára átértékelték, hogy a közlés lényege nem egyszerűen verbális folyamat, az csak eszköz. Eszköz, valaminek a kifejezésére és átadására, mert a közlés teljes átélése, kifejezése és megértése mindig túlmegy az alanyon és az állítmányon – bár ezek is fontosak –, mert benne van a helyzet és a hely, az előzmény, egész életünk.

Igen, a nyelv ismerete hazaszeretet is, de múltunk és egész egyéniségünk is. Annyira fontos és lényeges, mint az életünk! Veszélyben az életünk? Ez a csodálatos kék bolygó? – Igen. De veszélyben a nyelvünk és a nyelvhasználat is. Nem kell ehhez, hogy Herder jóslata félemlítsen minket! Csak nézzünk körül, tartsuk nyitva a szemünk és a fülünk, ahogy több versenyző is megtette.

Melyek ezek a jelenségek?

Durvaság, trágárság. Tudjuk, beszélünk róla sokat, sokszor – háttal. Most még megtetézi ezt a Nagy Testvér a televízióban.

A tévé, a kereskedelmi tévék és rádiók. Nem tudom elfogadni, nem engedjük elfogadni, hogy a könyvek világának, a Gutenberg-galaxisnak bealkonyodott. De azon érdemes mélyen elgondolkoznunk, hogy a gondolkodás nem illik a képernyőre, mert nem mutat jól – ahogy egy amerikai médiaszakértő írta. Az elemzés, a lélektani ábrázolás nem fér a képernyőre, sem a képűrságra! A Pókember ezt mondja: „Megöllek, Crick kapitány!” „Miért?” – kérde ez. „Csak, mert tehetem.” A racionális politikai diskurzus, az állampolgárok felelős tájékoztatása mindjobban átadja a helyét az információkkal való szórakoztatás formáinak. A látványosság szempontja uralkodik el még a hírszerkesztésben is. Csak a szenzációs hír a hír, csak a sokkoló látványnak van hírértéke – mondta egy akadémiai tanácskozáson egy másik elemző. S ehhez még hozzátehetjük: csak az erőszakos, véres filmeknek, a szexnek és a pornónak nő a nézettsége.

Na és akkor a *globalizáció!* – Nyomul előre a globális hírközlés, a globális gazdaság, a már-már uralmi helyzetet élvező angol nyelv és amerikai stílus. – Ez utóbbi baj? Nem! Önmagában nem az. A baj a saját nyelvünk elhanyagolása, érzésben, használatban, törődésben. Ma ezt tapasztaljuk a szleng előretörésében, a világhálón az ott megfigyelhető szóhasználatban, mondatszerkesztésben, helyesírásban. Vannak már globális nem verbális jelek, rövidítések és betűszók, angol, magyar és valami kevercs nyelven, vannak mondatösszevonások, csonkítások, egybeírások. És vannak nyelvészek, akik ebben valami bontakozó új stílust vélnek felfedezni!

Tudunk valamit tenni mindezek ellen? – Tudunk. Vannak intézményeink, mozgalmaink, de tudunk – és most ezt kell hangsúlyoznom – ki-ki a maga helyén, a maga jó példájával.

Gondoljunk rá, gondoljunk és cselekedjünk – ne csak ünnepeken, a hétköznapokban is, minél többször!

Éltető anyanyelvünk Írások Grétsy László 70. születésnapjára

Grétsy László 2002-ben ünnepelte 70. születésnapját. Ebből az alkalomból több mint száz nyelvész, tanár, újságíró és közéleti személyiség írásaiból álló gyűjtemény jelent meg *Éltető anyanyelvünk* címmel. Ezek az írások sokoldalúan foglalkoznak – a közzöntő könyv alcímét idézve – „mai nyelv-művelésünk elméletével és gyakorlatával”. A közel ötszáz oldalas kötet szerkesztői: Balázs Géza, A. Jászó Anna és Koltói Ádám; megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Oktatási Minisztérium és a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatta.

A köszöntők sorát megnyitó Dávid Ibolya ezt írja: „Őn nagy titok tudója, amelyet egy nemzettel oszt meg újra és újra.” Koltói Ádám nemcsak nyelv-művelőnek, hanem ember- és nemzetművelőnek is nevezi az ünnepeltet. Holczer József köszöntésül írt versét így fejezi be: „Érjen bú, öröm, napsütés vagy vihar – Nyelvül hirdeti: fennmarad a magyar.” Láng Miklós Emlékezés... című méltatásának záró sorai: „Grétsy tanár urat most is tanítómesteremnek tartom, és Isten gazdag áldását kérem Rá és munkájára 70. születésnapja alkalmából!” Fia, Grétsy Zsombor édesapjának szavait idézi: „Szerencsés vagyok, hogy a munkám a hobbin!”

A nyelvi tanulmányok közt Glatz Ferenc a nyelv-kutatás és -művelés kiemelt állami feladatait, a magyar nyelv világkörnyezetét fejtegeti, s a nyelv-művelés működési területét jelöli ki. Antalné Szabó Ágnes a nyelv-művelés és az ember-művelés kapcsolatáról ír, Balázs Géza a magyar nyelv-művelés eredmé-

nyeinek ismertetése során rámutat, hogy „A magyar nyelv-művelés jelentős eredménye, hogy a nyelv tudatos alakításának lehetőségére felhívta a társadalom figyelmét”. Bencédy József a nyelv-művelés mai esélyeit latolgatva ezt írja: „A nyelv, benne a köznyelv nem csupán a kommunikáció és a gondolkodás eszköze. A nyelv érték és esztétikum is!” Benkő Loránd a magyar nyelv-használat lazulására hívja fel a figyelmet, Buvári Márta a latin eredetű szavak túlzott – és felesleges – használatára figyelmeztet, Zimányi Árpád az angol hatásra megújuló latinizmusok terjedését kifogásolja.

Eőry Vilma a nyelvnek a nemzeté válásán betöltött szerepéről ír. Fodor István a budapesti cégek és cégjelzések kifogásolható fantáziáit sorolja fel. A hangsúlyeltolódásról szól Gósy Mária cikke. Guttman Miklós a kétnyelvű környezetben folyó iskolai nyelv-műveléssel foglalkozó írásában Grétsy László gondolatait idézi: „... nekünk, magyarországiaknak is minden szükséges vagy lehetséges segítséget meg kell adnunk a külföldön élő magyaroknak anyanyelvi tudatuk megerősítéséhez, anyanyelvi és anyanyelvű műveltségük megőrzéséhez, fejlesztéséhez”. Horváth László elírásokat és szó-tévesztéseket mutat be, Hőnyi Ede az ikes ragozás pusztulását kifogásolja. A Jászó Anna Grétsy László erkölcsi tartással, hatalmas tudással, türelemmel és szelídséggel, humorral és bölcsességgel végzett nyelv-művelő munkáját méltatja.

Jókai Anna az író felelősségéről szól a nyelv művésztévé fejlesztésében. Cs. Jónás Erzsébet szerint a fordítás során az anya-

nyelv tudatos ismerete a stílusváltozatok bő-séges tárházát kínálja. Több cikk is foglalkozik a szaknyelvekkel, a tudományos nyelvvel: Császár Ákosé, Fábrián Pálé, Kemény Gáboré, Kis Adámé, B. Kovács Máriaé és érintőlegesen másoké is. Kovács Dániel a nyelvnek a jellem formálásában betöltött szerepét vizsgálja, Laczkó Krisztina a helyesírás és a grammatika egymásra hatásáról, a helyesírás és az esztétikum összefüggéseiről, Mártonfi Attila a Helyesírási diák-szótár szerepéről szól. Minya Károly az Anyanyelv-ápolók Szövetségének a megalakulását ismerteti, Cs. Nagy Lajos a kisebb-ségi nyelv-művelés feladatait foglalja össze.

Posgay Ildikó a magyar nyelv tanításának kérdéseit vizsgálva Grétsy Lászlót idézi: „Olyan lesz a jövő magyar nyelve, amilyenné teszik a magyartanárok.” Seregy Lajos a magyar szókinés gazdagságával, Timár György baráti vitája az ünnepelttel a „nyelvi dekadenciá”-val, Zaicz Gábor a magyar nyelv néhány sajátosságával foglalkozik. Zelliger Erzsébet megyeneveink helyes használatára buzdít.

A felsorolást még sokáig lehetne folytatni, de talán a fentiekből is kiténik, hogy a tanulmányok milyen hatalmas területet fognak át, és az is, hogy a nyelvtudomány milyen szoros kapcsolatban van a nyelv-műveléssel. Minden tanulmány végén irodalomjegyzékkel találunk, majd Grétsy László fontosabb munkáinak, tanulmányainak felsorolásával zárul a kötet. (*Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2002.*)

Rubóczky István

Kis magyar grammatika

Rácz Endre és Takács Etel Kis magyar nyelvtan című munkájára gondoltam, amint megláttam Keszler Borbála és Lengyel Klára új könyvének a címét. A cím hasonlósága arra utalhat, hogy a szerzők – az elődökhöz hasonlóan – szívügyüknek tartják a magyar nyelv tanulmányozását, tanítását és művelését, ennek részeként a nyelvészeti-nyelvi ismeretterjesztést. A szerzőknek valóban sikerült olyan nyelvtant írniuk, amely érthető, jól befogadható a művelt nagyközönség számára. A Kis magyar grammatika szakszókincse és tárgyalásmódja közel áll az iskolai nyelvtanokéhoz, így a megértést nem nehezíti sem a terminológia, sem a megszokottól erősen eltérő nyelvszemlélet.

A cím különbsége viszont egyértelműen arra utal, hogy a Kis magyar grammatika nem egyszerűen az előd új változata, hanem olyan új könyv, amelyet még erősebb kapcsolat fűz a Magyar grammatika című egyetemi tankönyvhöz (úgy is mondhatnám, hogy annak „kistestvére”).

A Kis magyar grammatika szakmailag friss, korszerű munka, amely nem szakít a nyelvtani hagyományokkal, ugyanakkor megfontoltan hasznosítja a modern nyelvészetnek, elsősorban a strukturalista és a funkcionális nyelvészetnek, valamint a pragmatikai nézőpont alkalmazásának az eredményeit.

A könyv a nyelvi rendszer általános bemutatásával indul, ezután foglalkozik a nyelvi szintek rendszerével, a nyelv és a beszéd viszonyával. A nyelvtan felépítése (rövid, általános szóalak-tan; a szófajtan elmélete, az egyes szófajok részletes vizsgálata; a szóalkotás módjai; szintagmatan; mondattan) arra utal, hogy a

szerzők a szót és a szófajt helyezik vizsgálatuk középpontjába: az egyes szófajoknál ismerkedhetünk meg a szófajba tartozó elemek alakitani viselkedésével, és a szófaji jelentés részeként jelenik meg a mondattani szempont alkalmazása (mondatrészszerop, bővíthetőség), ezen belül újdonságként a vonzatosság igen alapszó tárgyalása.

A Kis magyar grammatikában rengeteg az újdonság. Ilyen például a tövek részletes bemutatása; a képzőproduktivitás és a szóelemek társulási képességének vizsgálata; a derivációs és az inflexiós szóelemek sok szempontú elkülönítése; a szófaji rendszerezés elmélete és tartalma, az iskolai nyelvtanokban eddig nem szereplő szófajok tárgyalása; az alany-állítmány viszony alárendelő jellemzése; a szintagmák és a határozófajta összetett és részletesebb leírása. A kissé bonyolultabb, kiegészítő jellegű információk, problémák, vitás kérdések az apró betűs részekben kaptak helyet.

Az újszerűség és a hagyományosság megfelelő kombinációja mellett a könyv legfőbb erénye a szemléletesség. Nem marad tétel példa nélkül, számtalan táblázat, ábra szolgál illusztrációként, és rendkívül hasznos elemzési minták, művelet-sor-leírások segítik az olvasó elemzési készségének fejlesztését.

Ajánlom a könyvet tanároknak, diákoknak és mindenkinek, aki a magyar nyelvről új, érdekes és érthető módon bemutatott tudásra vágyik. (*Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002. 272 l.*)

Kugler Nóra

Egy új helyesírási szótárról

Aki gyakran keres fel könyvesboltokat, hogy így szereven tudomást az újonnan megjelenő művekről, már évek óta tapasztalhatja, hogy megszaporodtak nálunk a különféle célú, terjedelmű és színvonalú helyesírási kiadványok. Ebben van jó is, rossz is. Jó az, hogy azt mutatja, napjainkban is van érdeklődés a helyesírási szabályzatok, szótárak iránt. Az ellenben nem jó, hogy ezek a helyesírási kiadványok nem egységesek, nem – vagy nem kellőképpen – igazodnak a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott és szentesített helyesírási szabályzathoz, amelynek egyébként jelenleg a 11. kiadása az irányadó. Talán nem is igen kell magyaráznom, hogy ez miért nem jó. Egy nemzet helyesírása csak egységes lehet, ezért is született meg a szabályzat. Ha nem ez volna a cél, akkor nem is lenne szükség helyesírási szótárra, még kevésbé szabályzatra. Ezért is fogadom mindig aggodalommal vegyes kíváncsisággal a boltokban felbukkanó helyesírási szótárakat, szabálygyűjteményeket.

Szerencsére az a több mint 500 oldalas munka, amelyről tájékoztatom olvasóinkat, nem ilyen. Olyannyira nem, hogy szerkesztői a Tudnivalók a szótár használatához című bevezető részben ezt világosan ki is mondják a következőképpen: „A Nagy magyar helyesírási szótár elveiben és gyakorlatában a Magyar Tudományos Akadémia helyesírási szabályzatának érvényben lévő 1984. évi (11.) kiadásához, illetve a Magyar helyesírási szótárhoz (Akadémiai Kiadó, 1999.) igazodik.” Ebből következőleg ha a szótár csakugyan igazodik a hivatalos akadémiai szabályzathoz és szótárhoz, ártani már semmiképp sem árt, használni ellenben – ha megfelelő többletanyagot tartalmaz – használhat, nem is keveset.

Nem teljes körű, de az állásfoglaláshoz elegendő vizsgálat alapján azt mondhatom, hogy ez a szótár egyrészt valóban igazodik az akadémiai szabályzathoz, másrészt pedig bővebben megtalálható benne az a bizonyos többletanyag, amelyre az imént utaltam. Az igazodás nem másolás, egyszerű átvételt jelent, mert a készítőik láthatólag tudatosan törekedtek arra, hogy a plágiumnak még a látszatát is elkerüljék. A munkában rejlik gazdag anyag, még ha becslésem szerint mintegy hetven százalékaiban megegyezik is az akadémiai szótárával, más szerkesztési jegyeket hordoz magán, mint az akadémiai kiadvány; önállóan, egyedinek tekinthető. Többletet pedig bőven talál benne, aki forgatja, mégpedig főleg olyan többletet, amely az iskolai oktatásban hasznos, tanárnak és diáknak egyaránt. Megtalálható benne számos írónak, költőnek, tudósnak, művésznek a neve; többnyire teljes alakjában s akár valamely helyesírási nehézséget magában rejtő toldalékos formában is, pl. **Gainsborough:** Thomas Gainsborough; **Orlay Petrich Soma:** Petrichcsel, petriches; **Pais Dezső:** Paiszsál, paisi; **Smetana:** Bedřich Smetana, Smetanával, smetanás – Smetana-szimfónia. – Van benne számos, részben tulajdonnevet is tartalmazó, részben köznévi szakszó, szakkifejezés, amely bizonyos tantárgyak ismeretanyagának része: **Doppler:** Christian Doppler, Doppler-effektus, Doppler-jelenség, Doppler-vevő; **Laplace:** Lap-lace, Laplace–Gauss-törvény, Pierre Simon Laplace márkí, laplace-i – Laplace-transzformáció; **Nyasa-tó;** **Nyasa-tói v. -tavi;** **ormányos:** ormányos bogarak, ormányos cickány, ormányosmedve. – Idegen eredetű közszelek esetében többnyire megadja az idegen szavak eredetét és szófaját is:

doppler: *fn, ném, dopplere, dopplerei, dopplerral;* **ramadán:** *fn, arab-ötörök, ramadánja, ramadánal;* **whisky:** *fn, kelta → angol, whiskey, whiskeyjei v. whiskeyi, whiskeyvel.* – Ugyancsak jelentős többlet, hogy sok mozaikszót is tartalmaz, az idegeneknek rendszerint megadva feloldását, fordítását is: **DOS:** *fn, ang [Disk Operating System], DOS-ból, DOS-parancs;* **ILO:** *[International Labour Organization; Nemzetközi Munkaügyi Szervezet];* **PEN Klub:** *[Poets, Essayists, Novelists szavakból, írók nemzetközi szövetsége].* Vagyis ez a munka, feltehetőleg a diákság megcélzása végett, elég sokat merít az idegen szavak és kifejezések szótárából, szakmai szótárból, világtalaszából, lexikonokból is. Úgy vélem, ez mindenképp előnye és erénye.

A szótár forgatása közben ráakadtam néhány hibára is. A **csevely** helyesen *csevej*, az **y-nos** *y-os*, az angol filozófus, Adam Smith nevének *-val, -vel* ragos alakja pedig *Smithtel* helyett *Smithszel* volna, de a hibák száma az anyag nagyságához mérve (mint írják: a szótár 36 145 címszót, 116 009 szókapcsolatot és toldalékos alakot tartalmaz) csekély. Persze, ez nem mentség, ezeket is ki kell javítani! Végeredményben azonban megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy a *Nagy magyar helyesírási szótár* című munka, amely neves nyelvészünk, Szathmári István professzor szakmai ellenőrzésével jelent meg, korántsem a kalózkiváltások közé sorolható, hanem önálló gyűjtésen alapuló, hasznos és gondos munka, amelyet bátran ajánlhatunk olvasóink figyelmébe. (*Szalay Könyvkiadó, Pannon-Literatúra Kft., Kisújszállás, 2002.*)

Grétsy László

Mondd és írd! – másodsor

Sokaknak bizonyára ismerősen cseng a *Mondd és írd!* Igazuk van, egyfelől ugyanis a Népszabadság nyelvvelő rovatának elnevezése volt az 1980-as években, másfelől pedig az ott megjelent írásokból még jó tíz évvel ezelőtt szerkesztett kiváló gyűjteményes kötetnek a címe. Értékes nyelvvelő kiadványnak bizonyult, annak idején szívesen ajánlottuk iskoláknak, könyvtáraknak és a nyelv iránt érdeklődőknek. Csak sajnálhattuk, hogy jó ideig hiányzott a könyvesboltokból. Most viszont örömmel adhatunk hírt második, bővített kiadásának megjelenéséről. Mivel azóta már felnőtt egy újabb generáció, mostani ismertetésünkben nem szorítkozunk a kötet változásaira, röviden bemutatjuk az Auktor Könyvkiadó gondozásában megjelent mű egészét, de bővebben szólnunk az újdonságokról.

A kilenc fejezetbe sorolt 250 írás arányosan feloleli nyelvvelővelésünk főbb tárgyköréit. Szerepelnek a kiejtés, a helyesírás, az alaktan, a mondat és a stilsztika tanulságos példái, de a legbővebb a szótani íráskör. Ezeknek három fejezete magában foglal tanulságos etimológiai fejtegetéseket, feldolgozza az elcséplést divatszavakat, és kellő önmérséklettel szól az idegen elemekről. A szerkesztők, **Kemény Gábor** és **Szántó Jenő** jó érzékkel válogattak a nyolcvanas évek sokféle nyelvi jelenségéből, s ezt most, 2003-ban láthatjuk és becsülhetjük igazán. Az írások, a közölt adatok és példák jó része ma is időszerű, megjelentetésük hasznos és tanulságos, ahogy a következő címek tanúsítják: *Terjedőben a tegeződés; Számúzhatók-e a római számok?; Kötőjel, nagykötőjel; Speciális különlegességek; Canossa megér egy misét; A megértés nem biztosított; Egy kis telefere a tóksóról.* Hasonlóan időtállóan bizonyult Grétsy László meleg hangú Ajánlása.

A kilencedik fejezet 50 írása új – válogatás az elmúlt közel másfél évtized terméséből –, ettől bővített tehát a második kiadás. Mindenekelőtt érdemes kiemelni a számítástechnika nyelvéről szóló cikkeket, hiszen ez a téma az előző kötetben még nem szerepelhetett. Tanulságosak a rendszerváltás (-változás?) szókészletének újdonságait bemutató elemzések, korhű példák „reprezentálják” a legfrissebb idegenszerűségeket (*konvertábilis preferáció, nóvum, club*) és helyesírási fejleményeket (a zárójel újszerű divatja). Több cikk foglalkozik a köznyelvi stílus alakulásával, az utolsó írásban pedig fölvetődik a kérdés: normaváltás zajlik-e a korábban merev, hivatalos hangú közéleti nyelvben, hiszen az argó elemei mind gyakrabban tűnnek föl ezen a szintéren is.

A nyelvi ismeretterjesztés remek példája a közel 40 szerző munkáit tartalmazó 450 oldalas válogatás. Azért is dicsérendő, mert hangvétele nem kioktató – persze miért is lenne az? –; éppen ellenkezőleg, érdekes magyarázatok, rengeteg szemléletes példa segít nyelvünk jobb megismerésében, s nem hiányzik a humor sem. Mindezeket hangsúlyozni kell akkor, amikor a nyelvvelést érteljes bírálatok érik állítólagos megbélyegző volta miatt. Nos, e sorok szerzője itt sem találkozott az elítélő, hibázató szemléletű nyelvtisztítással, a nyelvi jelenségek helyes-helytelen kategóriákba való merev és félrevezető besorolásával, ám annál inkább a gondos mérlegeléssel. A szerkesztővel értek egyet, aki szerint az itt közölt cikkek „hű tükröt adják a korforduló magyar valóságának, és ezzel egyszersmind a nyelvvelés hasznosságát és időszerűségét is bizonyítják”.

Zimányi Árpád

Lőrincze-díj, 2002

Az Anyanyelvápolók Szövetségének 2002. évi utolsó, december 7-i elnökségi ülésén, ahogy ez a korábbi években is történt, két jeles kutató ismét átvehette a szövetség és A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kutatójúma által 1993-ban alapított rangos kitüntetést, a Lőrincze-díjat.

Az egyik kitüntetett a Magyarországon is jól ismert, neves kolozsvári kutató, **Murádin László**. Ha Murádin László neve Erdélyben hangzik el, az ottani olvasóközönség a szerzőtől évtizedek alatt felhalmozott, majd kötetekbe rendezett nyelvművelő és nyelvi ismeretterjesztő írások szerzőjére gondol – méltán. Csak szemelgetve belőlük, címekben: *Szavak titka: A hely, ahol élünk; Anyanyelvünk ősvényein; Szavak színváltása; Gálffy Mózessel közösen: Anyanyelvünk művelése*. – Ez a tevékenysége már önmagában is méltóvá tenné Murádin Lászlót arra, hogy a díj viselői között üdvözölhessük. De nem hallgathatjuk el: nevével a hazai nyelvész szakközönség elsősorban *A romániai magyar nyelvjárások atlasza* című sorozatot kapcsolja össze. Ez a régóta várt, olykor már el is siratott monumentális mű 136 erdélyi-partiumi magyarok lakta kutatópont felkeresését igényelte és tanúsítja, ahol a kutató mindenütt 3379 szónak-szóalaknak helyi ejtémódját rögzítette pontos fonetikai átírásban; ami – a változatokkal együtt – félmilliót jóval meghaladó adattömeget jelent. A mintegy 12 éves terepmunkát szinte ugyanennyi műhelymunka követte; így állt össze az a kéziratanyag, amelynek – a reménytelenség esztendői után – a budapesti egyetem dialektológus munkacsoportja gondozásában tizenegy kötetre tervezett sorozatából most már a hetedik kötete jelenhetett meg. Ez az áldozatos nyelventő teljesítménye még inkább méltóvá teszi Murádin Lászlót, hogy A magyar nyelvjárások atlasza gyűjtőjének, Lőrincze Lajosnak nevét viselő kitüntetett díj megbecsült tulajdonosává lehessen.

A Lőrincze-díj másik kitüntetettje **Zimányi Árpád**, az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola tanszékvezető főiskolai tanára, akiről, mivel

Miskolcon született, felsőfokú tanulmányait pedig Egerben végezte, s jelenleg is ott tevékenykedik, elmondhatjuk, hogy személyében Észak-Magyarország egyik jeles képviselője részül ebben a díjban. – Zimányi Árpád azon kevés nyelvész közé tartozik, akiknek a nyelvművelés, nyelvhelyesség a legfőbb kutatási területük. Negyvenes éveik közepén jár, tehát a tudományban még inkább a fiatalok közé sorolható, de nyelvművelő munkássága már most is tiszteletre méltó, s ezzel összefüggésben oktatói – újabban pedig rádióbeli nyelvművelő és nyelvi ismeretterjesztő – tevékenysége is minden elismerést megérdemel. 1993-ban elnyerte a nyelvtudomány kandidátusa fokozatot, tagja több tudományos társaságnak, megjelent két könyve (az egyik nyelvhelyességi, a másik pedagógiai-módszertani tárgyú), publikációinak száma pedig minden bizonnyal több száz. Először talán a *Nyelvművelő* cikke *sajtószemléje* című, rendkívül hasznos és rendkívül gazdag sorozatára figyelhetünk fel a Nyelvőrben, azután egyre szaporodó cikkeire ugyancsak a Nyelvőrben, a Magyartanításban, az Édes Anyanyelvünkben és más helyeken is. Csupán a mi szövetségi folyóiratunkban mintegy ötven kisebb-nagyobb cikke jelent meg a nyolcvanas évek közepétől; köztük hasznos ismeretések, beszámolók is, nagyjából pedig friss, idősebb kérdéseket tárgyaló nyelvművelő cikke. Zimányi Árpád napjaink egyik legképzettebb és legtevékenyebb nyelvművelője, aki külföldi konferenciákon is kiválóan szerepel. Pl. 2002 márciusában Indiában, a 150 000 (!) hallgatót magába foglaló Delhi Egyetem tudományos konferenciáján, ahol az EU-csatlakozás várható nyelvi következményeiről tartott értékes előadást.

Summa summarum: mind Murádin László, mind Zimányi Árpád személyében méltó kezekbe kerültek a 2002-ben átadott Lőrincze-díjak. Elnyerőiknek szívből kívánunk e helyről is további sikereket!

D. L. és G. L.

Legközelebbi nyelvrokonaink kutatói voltak

Vértes Edit és Schmidt Éva emlékére

Reguly Antal óta magyar hagyománynak számít legközelebbi nyelvrokonaink, az obi-ugorok – az osztjakok (hantik) és a vogulok (mansyik) – nyelvének és művelődésének kutatása. 2002-ben két kiemelkedő obugrista tudósegénységgel lettünk szegényebbek: Vértes Edit 83 évesen, Schmidt Éva pedig 54. életévében távozott közülünk.

Talán nem is volt a hazai finnugrisztikának két olyan, szívvel-lélekkel elkötelezett alakja, mint amilyenek Ők voltak. Mindketten a szakmájuknak éltek, és szinte csakis annak.

A hivatásnak szentelt élet sokszor magányosságot eredményez, vagy talán: feltételez. Elmélyülten csak úgy lehet dolgozni, ha lemondunk a világi hívságokról. Ők ezt tették.

Vértes Edit professzor asszony belevetette magát a 19. századi nyelvészeti feljegyzésekbe, és áldozatos munkával megfejtette, majd megjelentette azokat.

Schmidt Éva pedig, miután szovjetunióbeli tanulmányai és kutatóútjai során elsajátította az osztják nyelvet, a kilencvenes évek elején végleg kiköltözött Szibériába, hogy az általa Bjelajarszkijban alapított északi-osztják folklórarchívum vezetőjeként szorgoskodjon a hantik eltűnésben levő néphagyományainak megmentésén, a jövő nemzeti kutatógenerációinak képzésén. Videózárra, számítógépes szövegszerkesztésre tanította a tehetséges öslakosokat, hogy a hantik azután a legmodernebb technika birtokában maguk folytassák hagyományaik gyűjtését, rendszerezését. Éva szavaiból kiűnt: olyanira azonosult az általa kutatott néppel és annak kultúrájával, hogy már-már osztjákának tartotta magát. Sokan tanúi lehettek, hogy osztjákul anyanyelvi szinten tudott, de a vogul nyelvet bizony akcentussal beszélte... *Smicu* – tanítványai, kollégái, akik tiszteltük, szerettük, így hívtuk őt – külön volt. A kilencvenes évektől kezdve már nem is igen vett részt az európai tudományos életben: nem a mindénáron való publikálás kényszerpályáját választotta, hanem a szeretett népének nyelvében, kultúrájában mind mélyebbre merülést. Osztják dalokat költött, és egyre jobban beásta magát a medveünnepek, a szent

énekek világába. Rituális kultuszok, ősi pogány vallásos énekek tudójává vált – olyan titkoké, amit halandó alig tudhat.

Különleges aura vette körül. Tizenhárom éve az ELTE-n obi-ugor nyelveket adott elő. Egy ízben arra kértem, meséljen e népek életéről, mert a vogul és osztják szóalakok a kultúra ismerete híján csak száraz adatok maradnak. „Obi-ugor szellemi kultúra” című speciális kollégiumán mindannyian ittuk a szavát, vaskos füzeteket jegyzeteltünk teli, hiszen valósággal benne élt a hantik világában. Mi pedig úgy éreztük, hogy nem is a Piarista közben, hanem valahol Szibériában vagyunk, a mocsarakban, cirbolyafenyők alatt, rénszarvasok között, és rögvest megjelenik a Medve, a Felső Isten fia, akit apja egy láncon csüngő bölcsőben eresztett le a földre.

Vértes Edit éppen Schmidt Éva ellenpontját alkotta. A régi vágású úriasszony, az uráli nyelvészet és a már kihalt osztják nyelvjárások enciklopédikus tudású kutatója, a régi magyar és finn osztjakológiai gyűjtések feldolgozója nem a terepen, hanem az archív anyagok között érezte otthon magát. Edit néni jó értelemben vett szobatudós volt, minden állítását számos adattal támasztotta alá. Rengeteget publikált. Ontotta magából az osztjakra és a finnugor (uráli) alapnyelvre vonatkozó írásait, és egyre-másra jelentek meg osztják nyelvemlékkiadásai is. Nemcsak a nyelvészet érdekelte azonban. Az ő tollából származik a „Szibériai nyelvrokonaink hitvilága” című munka (Tankönyvkiadó, Budapest, 1990), de ő írta a német mitológiai lexikon megfelelő fejezetét is. Elvlaszthatatlan volt kedvenc kutyusától. Felrémlik, ahogy kritikus hangján felszólal egy-egy szimpóziumon. Óriási életművet hagyott maga után – nagy terjedelmű monográfiák, tanulmányok hosszú sorát. Nagyon részletesen, alaposan fejtette ki gondolatait. Rendkívül komolyan vette a szakmáját. A tudományt szentnek tartotta.

Tanítványainak az a szép, ám felelősségteljes kötelességük, hogy ráirányítsák a figyelmet Vértes professzor asszony írásaira, és hogy felkutassák, majd közzétegyék Schmidt Éva kiadatlan gyűjtéseit.

Tóth Szilárd

Új szavak, kifejezések (23.)

borút – túraútvonal, amely neves bortermelő vidéken falvakat, pincéket köt össze. A német *Weinstrasse* fordítása. „Magyarország híres-nevezetes szőlőtermelő tájai közül elsőként Baranya megye déli részén, a napsütötte, békés lankák ölelésétől védett síkságokon formálódott bortúra.” (A Vilány-Síklós *Borút* Egyesület szórólapjáról.)

elpenészesedés – az egyre gyakoribb gombás fertőzések által kiváltott folyamat. „A szervezet »elpenészesedése« legalább százféle betegség okai között felbukkan.” (Metro, 2002. október 28.)

e-szignó – elektronikus aláírás. „Még a jövőnek szól az e-szignó.” (Népszabadság, 2002. nov. 8.)

gyógyszerészlátogató – a gyógyszer-gyár munkatársa, aki a gyógyszerárakat látogatja, hogy az új gyógyszereket ajánlja.

gyűlöletbeszéd – (különösen a politikai életben) érzékenységet bántó, indulatot keltő, ártó szándékú beszéd. „A gyűlöletbeszéd helyett észérvekkel való kampányt kellene folytatni.” (Magyar Nemzet, 2001. szept. 5.)

intercity rapid – az intercitynél is gyorsabb és kevesebb helyen megálló gyorsvonat elnevezése (pl. InterCity Magazin, 2002/4. szám).

internetbankolás – elektronikus úton (interneten keresztül) végrehajtható banki tranzakció. (Világgazdaság, 2002. november 28.)

libabuli – Márton-napi program elnevezése. „A hét végén gazdag programmal várják évadzáró »libabulira« azokat, akik a szabadban szeretnék volna tölteni a november eleji jó időt.” (Népszabadság, 2002. nov. 11.)

macsós – férfias. (A sportterepjáró) „ne legyen túl »macsós«, és a jó módú gyengébbik nem is szeresse.” (Autórevü. A Világgazdaság magazinja, 2002. szeptember.)

orvoslátogató – a gyógyszer-gyár munkatársa, aki sorra látogatja az orvosokat, hogy az új gyógyszereket ajánlja.

ösgomba – a candida magyar neve. „A statisztikai adatok szerint túlzottan sok antibiotikumot fogyasztunk... a szervezetünkben lévő jótékony baktériumok elpusztulnak. Ráadásul helyüket átveszik az ösgombák, a candidák...” (Metro, 2002. október 28.)

párirat – a dialógus írott változatának (írott beszéd) magyarítása. Kis Ádám szövege.

puszkány – a *puszi*, *pusszancs* stb. (el)köszönésforma legújabb változata.

szeva, sze – a *szevasz* rövidülése (különösen a számítógépes levelezésben, de a beszélt nyelvben is).

tipturizmus – a nagyobb nyereség érdekében a szomszédos országokba fogadni, szerencsejátékokat játszani járók tevékenysége. Az ezt gyakorló személy elnevezése: *tipturista*. „Egyre népszerűbbé válik a *tipturizmus*.” (Metro, 2002. nov. 11.)

Négy példát **Graf Rezső** gyűjtéséből használtunk fel. Olvasóink javaslataiból is válogatunk!

B. G.

Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok

Angol–magyar informatikai fordítói szótár – MoBiDic 4.0 elektronikus szótárral. Szerkesztette Kis Ádám és Kis Balázs. Szak Kiadó, 2002

A nyelv nevelő szerepe. A XI. Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye. Szerk.: Fóris Ágota, Kárpáti Eszter, Szűcs Tibor. Lingua Franca Csoport, Pécs, 2002

Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002

Balázs Géza–Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 9., 10. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001, 2002

Balázs Margit: A haza bölcse, a bolond gróf és a többiek. Ragadványnevek történelmünkben. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001

Brauch Magda: Magyarról magyarra. Nyelvművelő írások. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2001

Fercsik Erzsébet: Dolgozatírás – felsőfokon. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2002

Grétsy László: Anyanyelvi órjárt (II.). Szabad Föld Kiskönyvtár. Nemzet Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002

Az én cégérem

Az idén harmadszor meghirdetett, *Az én cégérem* című ötletes üzlet- és cégelnevezési verseny győztese, valamint a legtöbb pályázatot beküldők 2002. december 13-án a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium könyvtárműtermében vehették át díjaikat. Az anyanyelvi és a szakmai zsűri 2002-ben a következő neveket választotta ki: *Angolra Hangolva* (nyelviskola), *IdeSiuss* (látványépítés), *Írókéz* (papírbolt), *Kistorkos* (vendéglátók szakboltja), *KopaszTom* (hajvágó stúdió), *rakpArt* (galéria), *SzemPont* (szemüvegszalon), *Telebendő* (étterem, büfé). Az okleveleket a verseny védnöke, Pongorné dr. Csákvári Marianna, a GKM helyettes államtitkára adta át.

A pályázatot 2003-ban is meghirdeti az EU-33 Egyesület és az Anyanyelvpolók Szövetsége. Szeptember 30-ig lehet a javaslatokat beküldeni az Európai Iparkamarai Charta címére (1463 Budapest, Pf. 953., villámposta: d.szekeres@elender.hu).

B. G.

HÍREK

85 éves korában 2002. november 1-jén elhunyt **Balassa Iván** néprajzkutató, aki a Csúry-iskola tanítványaként nyelvtudományi munkásságot is folytatott. Budapesti búcsúztatását követően szülőfalujában, Bárádon helyezték örök nyugalomra.

*

November 13-án köszöntötték a Miskolci Egyetemen **B. Gergely Piroška** egyetemi tanárt, a Magyar Nyelvtudományi Tanszék alapítóját és korábbi vezetőjét 70. születésnapja alkalmából. Az ünnepelt tiszteletére emlékkötet is megjelent, amely a szerkesztők köszöntőjéből, 44 tanulmányból és B. Gergely Piroška szakirodalmi munkásságának jegyzékéből áll.

*

Fülöp Lajos nyelvész-néprajzkutatót, lapunk korábbi munkatársát köszöntötte 70. születésnapja alkalmából 2002. november 19-én a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében **Balázs Géza**. Ezután **Maticsák Sándor** előadása hangzott el a mordvinföldi víznevekről.

*

Déry Tibor halálának 25. évfordulója alkalmából december 5-6-án kétnapos tudományos konferencia volt a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Az előadók egyikeként **Kemény Gábor** *Átutazóban a nagyepika felé* címmel a Pesti felhőjatek stílustörténeti jelentőségét méltatta.

*

Másodszor rendezett rádiós anyanyelvi konferenciát a Magyar Rádió Oktatási Osztálya 2002. december 6-án. **Fábián Pál**, **Szathmári István**, **Deme László**, **Bencédy József** és **Balázs Géza** tartott előadást a rádió nyelvhasználatáról; a rádiós munkatársak nevében **Korbuly Péter**, **Lukács Béla** és **Ujházy László** mondta el véleményét a rádiósok és a rádiózás nyelvi gondjairól. A konferencián nívódíjat kapott **Deme László** és **Kiss Kálmán** (posztumusz). A legszebben beszélő rádiós díját **Kövesdy Zsuzsa** vehette át.

*

Életének 80. évében, 2002. december 27-én elhunyt **Bodolay Géza** irodalomtörténész, a zárt é megőrzésének elkötelezett híve. Emlékét megőrizzük.

*

Szöveg/féltre/értés. Tragikus vagy csak elgondolkodtató helyzet? címmel a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport konferenciát rendez 2003. március 5-én Budapesten. Meghívók igényelhetők a due@due villámpostacímen vagy a következő telefonszámon: 222-8213.

*

Ifjú Szemiotikusok Szimpóziumát rendezi meg 2003 áprilisában a Magyar Szemiotikai Társaság. Jelentkezni a következő telefonszámon vagy villámpostacímen lehet: 485-5203, balazsge@due.hu.

*

A magyar nyelv hete központi rendezvény-sorozatának 2003-ban Békés megye lesz a gazdája. Az ünnepélyes megnyitó színhelye Békéscsaba, időpontja 2003. április 23. A megnyitó szakmai előadásának témája: *Az informatikai forradalom hatása nyelvhasználatunkra*.

PONTÓZÓ

Mindenekelőtt a 2002. évi 4. számunkban közzétett rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. Női nevekből férfinév. 1. Genováva. 2. Isméria. 3. Leopoldina. 4. Georgina. 5. Annabella. 6. Marcellina. 7. Eufémia vagy Eutímia. 8. Samuella. A keresett ősi férfinév: Gilgames.

II. Nyelvészek, nyelvművelők – anagrammaköntösben. 1. Révai Miklós. 2. Szarvas Gábor. 3. Balassa József. 4. Tolnai Vilmos. 5. Halász Gyula. 6. Beke Ödön. 7. Zsirai Miklós.

III. Hétszer hét. 1. Sétatér. 2. Pipetta. 3. Várhegy. 4. Paláver. 5. Hagymáz. 6. Ágoston vagy Salamon. 7. Csolnak. A két keresett verscím: Sirámok, illetve a sorok 3, 1, 5, 2, 4, 7, 6 rendjében: Vége van. Mindkét vers alkotója Vajda János.

IV. Író és műve. 1. Ért – azért. 2. Dante – andante. 3. Ara – tiana. 4. Tina (Turner) – Krisztina. 5. Nád – Tusnád. 6. Zok – észok. 7. Dél – Adél. 8. Ma – pászma. 9. Pán – topán. 10. Kant – rokant. Az író Wass Albert, regényének címe: Az Antikrisztus és a pástorok.

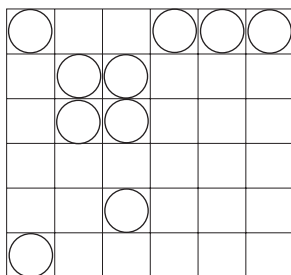
V. Gárdonyi Géza a nyelvről. A nyelv is változik haladtában, mint ahogy maga a nemzet is változik.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorolásban való részvételhez szükséges 75 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Balogh Józsefné, Budapest (Pesterzsébet), Rezeda u. 16. (1204); Dr. Bertha Mária, Szolnok, Nagy Imre krt. 15–17. I. 10. (5000); Diós Zsolt, Békéscsaba, Paróczay u. 10. IV. 13. (5600); Kovács Károly, Jugoszlávia, Újvidék (Novi Sad), Kiss Ernő u. 8/A (21 000); Szabó Lászlóné, Kazincbarcika, Pollack Mihály u. 2. 6/3. (3700); Szakács Éva, Kemece, Mező Imre út 20/A (4501); Szerényi Antalné, Budapest, Rozs u. 11. (1045); Tomkovits Péterné, Töttös, Petőfi u. 5. (7755); Tóth István, Miskolc, Szentpéteri kapu 101/A I. 20. Nyugdíjház (3526); Turai Adél, Románia, Szilágysomlyó (Șimleu Silvaniei) str. Partizanilor nr. 21. Bl. A3 Ap. 7. jud. Sălaj (4775). A nyerteseknek szívből gratulálunk!

A Pontozó újabb feladatai

I. Költő és verscím. Olvasóinknak az a feladatuk, hogy írják be az ábrába a meghatározásoknak megfelelő hat betűjegyes szavakat. Helyes kitöltés esetén az első és az ötödik sorban, felülről lefelé haladva egy 19. századi magyar költő nevét olvashatják össze, ha pedig a karikákba kerülő betűket a megfelelő sorrendbe rakják, egy szintén 19. századi, kortárs költő egy versének címét kapják meg eredményül. A költő nevének beküldéséért 5+5 pont, a bekarikázott betűkből összerakható címért pedig további 6 pont jár. Összesen tehát 16 pontot lehet szerezni.

1. Befőttön keletkezik.
2. Értékesítés.
3. Vagdalt húsból készült borsos húsétel.
4. Vadon.
5. Arctorzítás.
6. Nevezetes.

II. Szóhizlaló hármassugrás. Játékunknak azért ez a címe, mert olvasóinknak a meghatározások alapján olyan szavakra kell rátalálniuk, amelyek egy vagy több betű(jegy) közbeékelésével újabb meg újabb értelmes szóvá bővíthetők, hízalhatók úgy, hogy az alapszó első és utolsó betűje helyén maradjon, s a betűk sorrendje se változzon. Két példa, meghatározások nélkül, szemléltetésül: szel – szerel – szerepel; kor – kotor – kolostor. Ezek után következhet a hármassugrás! Minden szóhizlalás 3 pontot ér, a hat feladaté tehát 18-at!

- A ház része – fiadzik – tizenéves.
Teljesítőképesség – sok fa – okozat.
Csapadék – kérlelő – gyarló.
Megléhet – cipellő – ordas.

Szín – kocsitartozék – elegy.
Medvecsemege – építőanyag – vakmerő.

III. Betűkapcsoló. Azért *betűkapcsoló*, mert vízszintes sorai egymáshoz kapcsolódó szavakból állnak, azaz az első szó utolsó betűje azonos a következő sorban levő szó első betűjével, és ez a betűkapcsolódás folytatódik egész az utolsó szóig. Ha olvasóink megoldása helyes, a függőleges első sorból egy magyar költő ismert művének címe olvasható össze. A cím megtalálásáért 10, az alkotó nevéért 5, a rejtvény időszerűségének megokolásáért pedig további 5 pont jár, összesen tehát 20.

1.																				
2.																				
3.																				
4.																				
5.																				
6.																				
7.																				
8.																				
9.																				
10.																				

1. Már nem kamasz. 2. Nagy kanadai sziget (némi helyesírási turpissággal). 3. Cukrászati finomság. 4. Antik versláb. 5. Sérülésnél alkalmazható kenőcs. 6. Indiai uralkodói cím. 7. Nyílászáró része. 8. Isteni alkotás. 9. Görög szabadságharcos család (XVIII–XIX. sz.). 10. Nyelvtani meghatározás.

IV. Rejtőzködő helységnevek. Csak addig rejtőzködnek, amíg olvasóink rájuk nem találnak a meghatározásokból. Ezek szinonimái ugyanis elvezetnek a megoldásig. Minden megtalált helynév 2 pontot ér, a teljes megfejtés tehát 20-at.

1. Apró pamacs:
2. Vitaszerleg:
3. Híres gólya mázsál:
4. Páncélos taszítana:
5. Kalárisos lókörom:
6. Szaracén a földhányás:
7. Kanyarít napszállta után:
8. Jókora hóhémak:
9. Vesszőz mókushoz hasonló rágcsálót:
10. Paraszt hétvége:

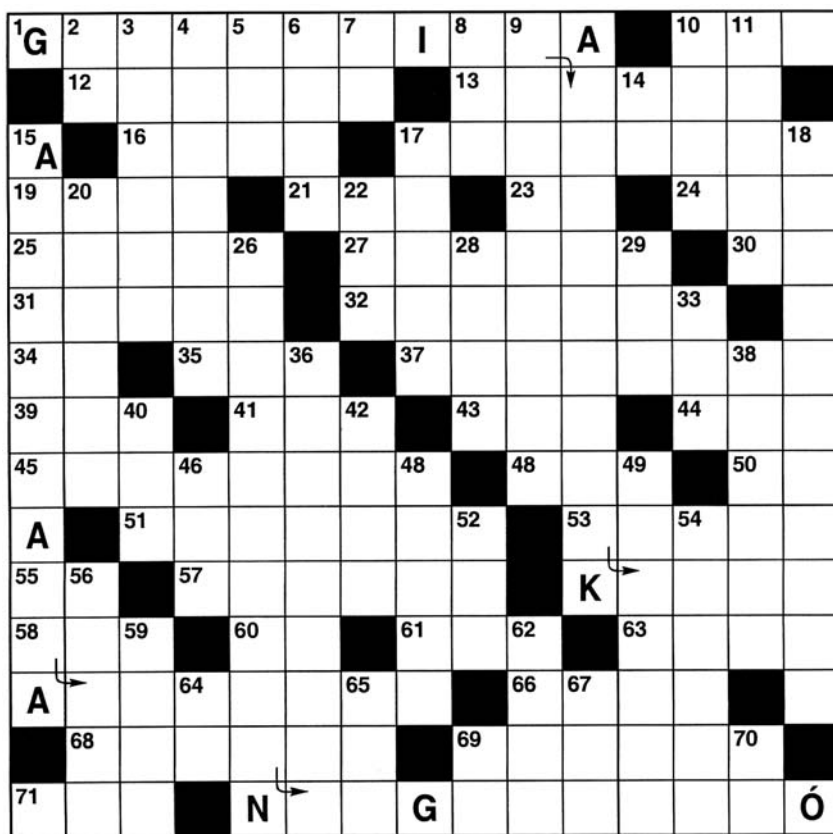
V. Wass Albert a nyelvről. Rejtvényünk fő soraiban ezúttal a 95 éve, 1908. január 8-án született s a földi létet 5 éve (1998. február 17-én) itt hagyó jeles erdélyi írónak, költőnek egy szép verséből idézünk egy részletet. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 99 pont, de már 75 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban, az eddigiekhez hasonlóan, most is tizen részesülnek. A rejtvények megoldását **2003. április 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak szellemes, tanulságos rejtvényeket, sikeres megfejtést és jó szórakozást kívánnak – a Pontozó rovat szerkesztőjével, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

**Bencze Imre (II.), Doroszlai Elekné (IV.),
Harmati Gizella (III.), Megyeri Márton (I.),
Schmidt János (V.)**

A KÖLTŐ SZAVA

VÍZSZINTES: 1. A Wass Albert-idézet első sora. 10. Hegedű tartója. 12. Nem itt. 13. Lomhán tétlenkedik, tesped, tájszóval. 16. Az ír és a skót nyelv őse. 17. Az utcára fut. 19. Tartomány, illetve annak központja Észak-Spanyolországban. 21. Mesterséges nyelv, az eszperantó változata. 23. Asztal közepe! 24. Loncika. 25. Oszlopos boltív. 27. Arra a helyre hullat. 30. Előadó, röv. 31. ... mark; védjegy. 32. Negyedfordulat a katonai alakifoglalkozáson. 34. Amennyiben. 35. Information management system (adatfeldolgozó rendszer), röv. 37. Föld alatti várbörtön. 39. Atmoszféra, röv. 41. Svájci hírügynökség. 43. Hírszerző. 44. Talicskán szállít. 45. Épületet felújító. 48. Maró hatású vegyület. 50. Riport kezdete! 51. Oltóanyag. 53. Ijedt. 55. Azonos mássalhangzók. 57. Megdöbrent, elképeszt. 58. Ráskai ...; középkori kódexmásoló apáca. 60. Megállóhely, röv. 61. Igeképző. 63. Sub ...; titokban, latinul. 66. ... Kusturica; boszniai filmrendező. 68. A múlt évben. 69. Volt válogatott kézilabdázónő, 1988-ban az év legjobbjának választották hazánkban (Csilla). 71. Borít, takar.

FÜGGŐLEGES: 2. Vége az öröme! 3. Csecsemők fogínyerősítője. 4. Kossuth-díjas költő (Imre, 1920–1991). 5. Ő (a nő), angolul. 6. A Zoltán leggyakoribb becézése. 7. Sál végei! 8. Bit per inch (számítástechnikai mértékegység), röv. 9. Szükséges áruk megvásárlása. 10. Csordultig töltött. 11. Ott lent, népiesen. 14. Föltéve, de nem a polcra! 15. Az idézet harmadik, befejező sora. 17. Fényképészeti világmárka. 18. Győzelemtől mámoros. 20. A nyomdászatban: a sajtóhibák jegyzéke (latin szó). 22. Űtőhangszer. 26. Az idézet második sora. 28. Forma, idom. 29. Bányai tartószervezet. 33. Igeképző, a -tet párja. 36. Svédország fővárosa. 38. Fejér megyei település, itt született Sajnovics János nyelvész és csillagász, jezsuita tanár. 40. Magyar Televízió, röv. 42. Terméketlen talaj. 46. Acta Apostolicae Sedis (az Apostoli Szentszék hivatalos közlönye), röv. 47. Cinnel bevonó. 49. Román eredetű, 'ibolya' jelentésű női név a Magyar utónévkönyv 1998-as kiadásában. 52. Muhammad ...; exvilágbajnok ökölvívó. 54. Ovidius szerelmi elégiái. 56. Aludj, baba! 59. Árpád-kori nemes besenyők létrehozta település a Mezőföldön. 62. Ébreszt. 64. Az oxigén és a vanádium vegyjele. 65. Kétjegyű betű, kiejtve. 67. New York egyik operaháza, népszerű nevén. 69. Félidei! 70. Század, röv.

Schmidt János

A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány hírei és közhasznúsági jelentése

Pályázatértékelő. A III., kiejtésjelölő pályázatunkon (EA. 2001/3. 15.) összesen 38 egyén és csoport vett részt (Dunabogdány, Balassagyarmat, Tiszacséce, Sarkad, Kézdivásárhely, Becse és Zenta, Pápa és Szentgotthárd). A feladatot (két átlagos méretű oldal bejelölését 8-vel) 11-en kiválóan, 27-en sikeresen teljesítették. E pályázatunk (az előző kettőhöz hasonlóan) igazolta, mennyire egységös a magyar nyelvterület é-zése. Minden pályázónak írtunk és oklevelet-jutalmat küldtünk! Pályázóinknak, tanár kollégáinknak szívószál jövő köszönet!

A II. Bárczi Géza Emléknep. A *Hiányok a mai magyar nyelvben és nyelvkultúrában* című tanácskozás keretében (2001. november 14.) a Magyar Tudományos Akadémián elhangzott Mészáros András alapítványi elnök bevezetője (Fogadjuk vissza a magyar helyesírás kitagadottját!), Agócs Gergely népművész-népzene-kutató vallomása és éneke. Csabai László tanult é-ző (!) versmondása (Kalevala-részlet Szenté Imre fordításában), dr. Fehér Bence alapítványi titkár két könyvismertetője (Kiejtési szótár és útmutató 15 magánhangzóval, szerkesztette Buvári Márta; Márk evangéliuma az első magyar bibliafordításból, a Tatrosi Kódéxből), Szathmári István személyes vallomása (Emlékeim Bárczi Gézaról).

Vendégünk volt Szenté Imre költő, Kalevala-fordító, nyelvész. 2002. június 4-én az ELTE Nyelvtudományi Tanszékén vendégül láthattuk a 80. születésnapjára készül Szenté Imrét. Az alkotó közreműködésével bemutatunk a legjobb magyar Kalevala-fordítás legújabb, alapítványunk szervezte (2002-es) kiadását.

Félhívás. Szívesen fogadjuk elsősorban a köznyelvi zárt é-re vonatkozó újabban megjelent-megjelendő cikkek, könyvek másolatait, illetve adatait. Kérésre megküldjük a mi irodalomjegyzékünket, tájékoztatónkat. (Cím: 1016 Budapest, Galeotti u. 12. és 2060 Bicske, Vasvári u. 7.)

Hálásan köszönjük! A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány adószámára (18237993-1-41) 2002 tavaszán 6000,- Ft felajánlás érkezett az 1%-okból.

Közhasznúsági jelentés a 2001. évről. 2001. január 1-jén számlánkon összesen 644 000,- Ft volt. Nagylelkű adományozóinktól 229 700,- Ft érkezett. Pályázat útján állami céltámogatást nyertünk egyetlen kiadványhoz 3 000 000,- Ft értékben. Kiadói tévékenység: Szenté Imre Kalevalájának szombathelyi kiadása (támogatás példányokért) 60 000,- Ft-ért; Márk evangéliuma az első magyar bibliafordításból (Tatrosi Kódéx, 1466) 100 475,- Ft-ért; Spetykó Ferenc Egyházi énekek... című hasonló kiadású szövegűs könyve 140 000,- Ft-ért; Buvári Márta Kiejtési szótár és útmutató 15 magánhangzóval (általános szókincs, kérészt-nevek és nyelvtani összefoglaló) című alapvető, mércéül szolgáló műve 347 200,- Ft-ért; dr. Bodolay Géza tiszteltbeli elnökünk Versék szövege című gyűjteménye (Balassitól Adyig) 4 CD-lemezzel, Bánffy György versmondásával 3 000 000,- Ft-ért. Összesen 139 140,- Ft-ot költöttünk irodaszerve, fénymásolásra, pályázatokra-versenyekre, postaköltségre, bankköltségre, könyvelésre. Munkabért, tiszteltdíjat, telefonköltséget nem fizettünk senkinek. 2001. december 31-én összesen 217 151,- Ft-tal zártuk az évet. Ezúton is köszönetét mondunk barátainknak, minden szellemi és anyagi támogatóknak!

Budapest, 2002. október 1.

Mészáros András
a kuratórium elnöke

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

TISZTELETJEGY

Az UTE vízilabda szakosztály mérkőzéseire a Hajós Alfréd és a Komlyádi Béla uszodákba a 2001/2002 bérleti időnyre.

A belépő egy fő belépésére jogosít!

Bár a 2001/2002-i bérleti időny már befejeződött, **Varga Andrea** budapesti olvasónknak mégis köszönjük, hogy eljuttatta hozzánk a Komlyádi Béla uszodába szóló belépőt. Sőt, be is mutatjuk, hadd öregbítse a magyar vízilabdasport megteremtőjének, sikeressé tevőjének hírnevét! (Közléteszi G. L.)

Kilenc emelet magasról esett le

BUDAPEST Súlyos koponyasérüléseket szenvedett egy építőmunkás, miután tíz méter magasból lezuhant szombatán a fővárosban, egy IX. kerületi építkezésen. A fiatal férfi a Bokréta és a Balázs Béla utca kereszteződésében lévő építkezésen dolgozott. Eddig még nem tisztázott, hogy miért zuhant le. (MTI)

„Lakásépítés törpéknek? Ha ugyanis a kilenc emelet plusz a földszint 10 méter magas, akkor egy szoba magassága legföljebb 1 méter lehet!” (A valóban különös című hírre **Wagner Alfréd** budapesti olvasónk figyelt fel a Metro újság 2002. október 28-i számában.)

életében sokkal lejjebb kerül a természet rendjébe. Mondjuk kavics lesz vagy szemét, de semiképpen sem élőlény. Mert az élőlénynek végig kell csinálni a neki rendelt életet. Aztán előjöttek a kötelezettségeim, elsősorban a lányom, Niki, a kedvesem, az állataim, s még néhány olyan ember, akikért érdemes élni. No meg saját magam, de főképpen a közönségem. AZ ÉN KÖZÖNSÉGEM. Ott fenn a színpadon teljesen mindegy, hogy ki és hogyan akart tönkretenni. Mindegy, hogy a médiák mit és hogyan tettek. Ott énekelhetek, az én vagyok, az az én hangom, ami belülről jön, amit az emberek elhisznek. Hál' Istennek vagy Szerencsére.

A SZÍNPAD AZ EGYETLEN HELY, AHOL TÁMADHATATLAN VAGYOK.

Hadd idézzem **Kölcsey Ferenc** feledhetetlen szavait:

„...Áldjon vagy verjen sors keze.
Itt élned, balmód kell ...”

Ezt a szövegrészletet egy neves művésznőnek „100 millió igaz története” című könyvéből közöljük, úgy, ahogy megjelent. Rokonszenvünk az övé, de azért nem mindegy, hogy a Himnuszról vagy a Szózatból idézzük! Az előbbi valóban Kölcsey írta, az idézet azonban Vörösmarty Szózatából való! S talán azt sem árt megjegyeznünk, hogy nem csupán „végig kell csinálni” az életet, hanem jól is kell csinálni! (Beküldte **Kanczelné Jóczik Mariann** székesfehérvári olvasónk.)

19.990,- HELYETT
12.990,-

get movin' start livin' mozdulj meg és kezdj élni!

Hát valahogy így képzeli el a reklámtörvény az idegen és a magyar reklámjelmondat (szlogen) együttes jelenlétét a hirdetésekben! Emiatt még a csupa kisbetűt meg a mobiltelefon-tartó zseb itteni írásmódját is elnézzük (de: kijavítjuk). (K. G.)

32. Frutti de Mare

760,- 990,-
(Pari szósz, és halászaink éjjeli termésének ízelítőjével, citrom.)

Különös étel lehet ez a Frutti de Mare! *Pari szósz és citrom*, az utóbbi „halászaink éjjeli termésének ízelítőjével” gazdagítva. Az előbbiről ma már tudjuk, hogy az *paradisomszósz*, egy kissé gügyögő változatban. De hogy a citromnak, illetve az étel fogyasztóinak jól tesz-e a halászaink éjjeli termésével való dúsítás, azt, őszintén szólva, el sem tudjuk képzelni! (Beküldte **Baksa Péter** győri olvasónk.)

Szójátékosnak szánt reklám, amelyben az apró betűs magyarázat szerint befektetőket (pénzt) keresnek. De az istenért, a pénzmosást nálunk most már hirdetni is lehet? (A HVG 2002. december 7-i számából olvotta: B. G.)

PÉNZ

5 kontinensen, 28 országban, 1400 minőségi gyorsítótű 1968 óta. Az 5 à Sec, piacvezető franchise-hálózat, amely Franciaországból indult el világkörűli útjára, 2001-ben érkezett hazánkba. Zászlóshajó üzletünk a 2001-ben nyitottuk meg, jelenleg 6 üzletünk működik Magyarországon. Országos szinten 150 minőségi gyorsítótű létrehozását tervezzük. Az 5 à sec márkanév ma a világon mindenhol minőségi gyorsítótűt jelent.

5àSec

MOSÁS

Hálózatunkat franchise-partnerek bevonásával is bővítjük. Elérhető befektetést és biztos hozamot kínálunk, valamint lehetőséget egy világmerülő hálózat csapatjátékában. Folyamatosan keresünk üzlethelységeket, hogy az 5 à Sec minőségi gyorsítótű minden háztartás számára elérhető közelségbe kerüljön. Együtt működésünk kulcsa a franchise, amely Önnek is tartós piaci jelenlétet és állandó fejlődést nyújt.